

CÂNDIREA

Isus și Magdalena

ANUL III

No. 16

A APĂRUT:

ADRIAN MANIU

A APĂRUT:

LÂNGĂ PĂMÂNT

UN VOLUM 84 PAGINI CARTONAT 30 LEI
EDITURA CULTURA NAȚIONALĂ

A APĂRUT:

LUCIAN BLAGA

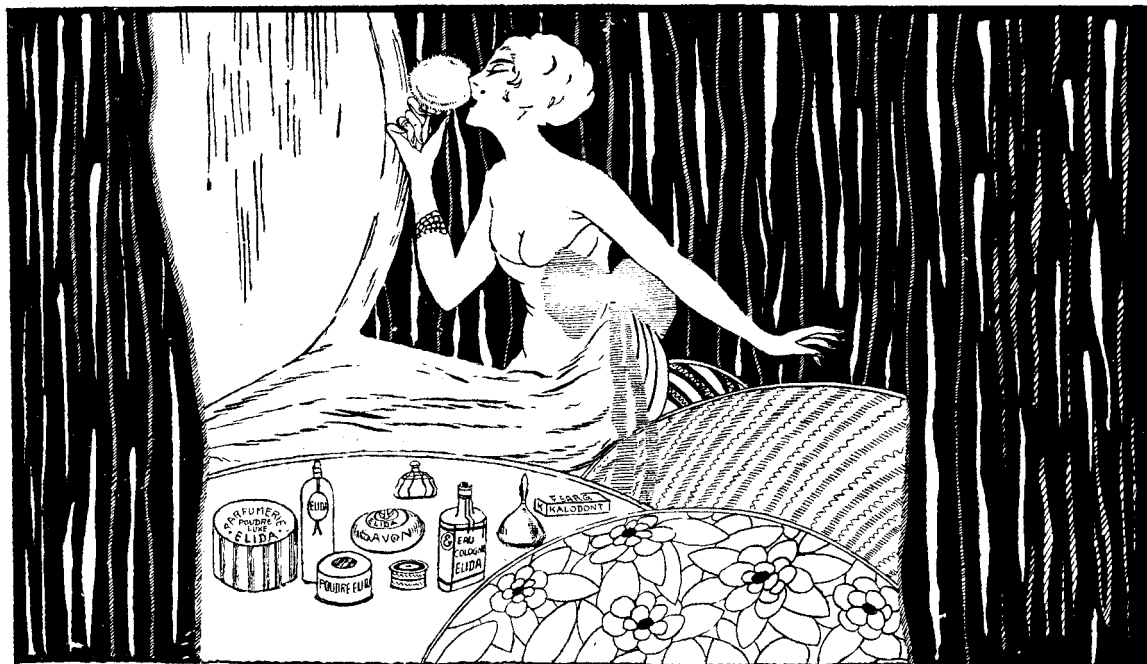
A APĂRUT:

IN MAREA TRECERE

UN VOLUM 35 LEI
EDITURA RADIO — CLUJ

RIVISTA MENSILE **DELTA** RIVISTA MENSILE

Redattori: Arturo Marpicati, Bruno Neri e Antonio Widmar
Redazione e Amministrazione: Via Giosuè Carducci 11, Fiume
Abbonamento per l'estero: Un anno Lire 25.—

SAVONS
PARFUMS
COSMETIQUES

ELIDA

PARIS

GÂNDIREA

DUPĂ TREI ANI

TREI ani s'au împlinit de când apărea la Cluj, sub o sfioasă scoartă gălbuie, cel dintâi caiet al acestei reviste.

Cu toată ortodoxia din care zeflemeaua fragilă a cafenelei ne-au făcut nu odată o amarică vină, n'am ținut să însemnăm trecerea dela un an la altul, frângând tradiționala turtă pe creștetul pruncului literar, cu alaiu, cu toasturi și făloasă mulțumire de sine.

Răsfoind vraful celor vreo cincizeci de numere tipărite până acum, am avea chiar îndestul cuvânt să măsurăm drumul străbătut cu oarecare melancolie.

Atâtea nădăjduiam să împlinim — și atât de puțin ne-a fost încă îngăduit să ducem la capăt.

Știm! — au încercat-o și alții, mai dârz porniți ca noi și mai falnic îmbrăcați în armură, răsucind peste capete mai neînfricați paloșe șuierătoare și țintind către metereze cățarate pe mai inaccesibile coline — și toți după o scurtă larmă și un grăbit iureș în aripile morilor imaginare, au obosit curând. Alături de această zarvă, calea noastră a fost cuminte și mai lungă. Dar departe de a găsi într'aceasta o consolare ori o nemărturisită bucurie, singurătatea în care tăiem mai departe drum în deșert, ne e întristare. N'am râvnit cucerirea fortărețelor părăsite. Nici a înălțimilor glacial pustii.

Cu trei ani în urmă (și poate numai tinerețea ne mâna în asemenea scumpă eroare) bănuiam pentru scrisul și gândul românesc un început de hărnicie fertilă. Totul ne îndreptătea s'o așteptăm. Așezările primenite, procesul de întrepătrundere între crezurile și năzuințele cărturarilor din ținuturi proaspăt eliberate, formați sub deosebite discipline culturale; înfrigurarea activă a unei epoci de mult svonită consolidare; numărul mare de cetitori pregătiți pe băncile școlilor și facultăților ce s'au dovedit în atât de scurtă vreme neîncăpătoare; toate, adunate în mănunchiu, aveau să alcătuiască după înțelegerea noastră, una dintr'acele respinteni ale istoriei, ce nu rămân înveșnicite în viața unui popor numai prin ziua festivă a unui drapel arborat, printr'o legiuire de demagogică dreptate socială, prin apariția unui om providențial, prin fulgurante discursuri parlamentare și prin inaugurarea unui mai mult ori mai puțin salvator sistem economic, anulat din principiu, de guvernul succesor.

Trecerea prin viață a unei generații nu se măsoară cu asemenea vremelnice izbânzi, — dacă ceva din cecece s'a săvârșit de trei ani încoace, pe orice țărâm, s'ar întâmpla să poată fi numit, măcar odată, onest și definitiv, izbândă.

Dincolo de trecătoarea convulsie a ambițiilor, a setei de putere, a nesățioasei lihniri de înavuțire, visam acestei generații alt destin. Mai generos mâine, după cum mai patetic fusese eri. Pentru acei ce atât de aproape, de brutal și de timpuriu, au fost puși în fața neantului, ca mai pe urmă, cu acest preț să-și câștige dreptul la o viață din care paradisul este iremediabil pierdut, realizarea prin cultură, înălțarea prin artă și prin cuget, prin tot ce înseamnă o cât de îndepărtată atingere cu divinul și eternitatea, ne apărea singura cale firească și neînșelătoare a izbăvirii. Fructul victoriei, nu prin noi, prin cei dinaintea noastră, devenise viermănos, searbăd, sec. In jurul morților se deslănțuia hora viilor; sarabanda celor ce își întăreau bănci, dislocau partide, rosteau discursuri, își clădeau vile, durau castele, făceau alegeri, îi întrezăream în limuzinele lor tăcute și rapide, dela minister la bancă, dela

biroul societății cutare la hotelul unde furnică în hol samsarii. Pentru *acea* nimic nou, înfricoșat și de neuitat nu se petrecuse.

Pentru *noi* totul abia începea.

Ei așteptau prosperitatea țării dela legi, balanțe economice, urne de vot, bănci, întreprinderi, partide — *noi* știam că nu poate veni decât dela sufletul nou al unei culturi.

Din acest gând a născut această revistă.

Prevesteam, doream, o cât mai violentă ciocnire de ideologii, de curente, de temperamente. Cele mai contradictorii, mai ostile și mai vânjos afirmate, aveau să fie și cele mai îmbucurătoare. Ar fi dovedit viața. Ar fi lăsat să țâșnească de sub blocul inert creația înăbușită subteran, puterile care sparg zăgazuri.

Minunea a întârziat.

Cele dintâi semne se întrevăd abia. După dibuirile care coincideau cu căutarea de noi înșine, desbaterile deschise în acest din urmă an, în paginile «Gândirii», lămuresc punctele cardinale ale sensibilității ce stăpânește generația noastră. Inversunarea și aproape eroismul celor trei ani cât am ținut piept tuturor vrăjmășiilor, își află astfel, târziu, dar cu atât mai bine, justificarea deplină.

N'am făcut în acest timp cetitorul martor, nici părtaș, greutăților neînchipuite cu care trei ani revista aceasta s'a învrednicit să trăiască. Nu-l vom chema, nici acum, la o spovedanie. Ii cerem, să ne rămână cu acelaș curat suflet, credincios. Va fi ghicind poate, că scrișul este încă în țara românească o suferință, tiparul un eroism, o publicație de artă — un dar. Noi le cunoaștem. Și le luăm, cum le-am avut, pe seama noastră, cu singurul drept de a ne socoti cândva satisfăcuți prin câtă lumină vom fi izbutit să proiectăm, dincolo de zadarnica rostogolire a zilelor, din formula de credință a generației noastre.

GÂNDIREA

GLAS

DE

ZAHARIA STANCU

CU pietre ori c'o bătă noduroasă
Ucideți-mă 'n ziua și 'n lumină
Ca 'n margini de potecă o jivină
Cu gușă veninoasă.

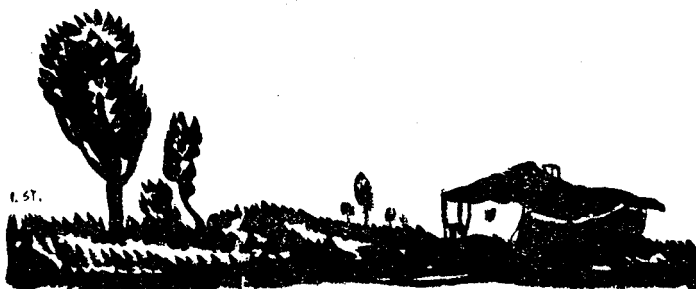
Sânt bolovanul rupt din munți de râu
Și asvârlit în cale de-un șuvoi —
Neghină sânt în lanuri verzi de grâu
Și sânt tăciune negru 'n popușoi.

Stric pretutindeni unde mă gălesc
Și nimănui nu folosesc nimic.
Intre piticii lumii sânt pitic
Și oamenii normali nu mă zăresc.

Când voi, flămânzi, ca niște rădăcini
Vă sugeți bunul faptei pe pământ—
Cu foi de umbră albă și lumini
Pe suflet, eu mă sbucium, plâng sau cânt.

Cu visul 'nalt crescut trec printre stele
Culeg flămând fire de funigei
Și împletesc ghirlande pentru — acei
Ce n'au nici gând a se uita la ele.

Hei, alungați-mă cu pietre, ori
Cu bătele stărpiți-mă din plin
Ca pe-o buruiană cu venin
Crescută 'n strat, netrebnică 'ntre flori.

IUBIRE

DE

G. M. IVANOV

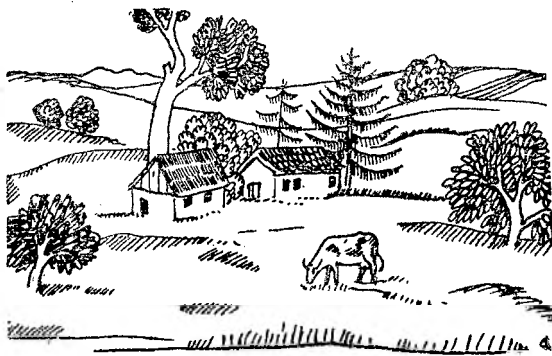
SA rătăcești prin umbre de altare.
Să sângerezi pe patul meu de spini,
Să porți în gând, în groaznică visare,
Privirea mea de șearpe, — să suspini

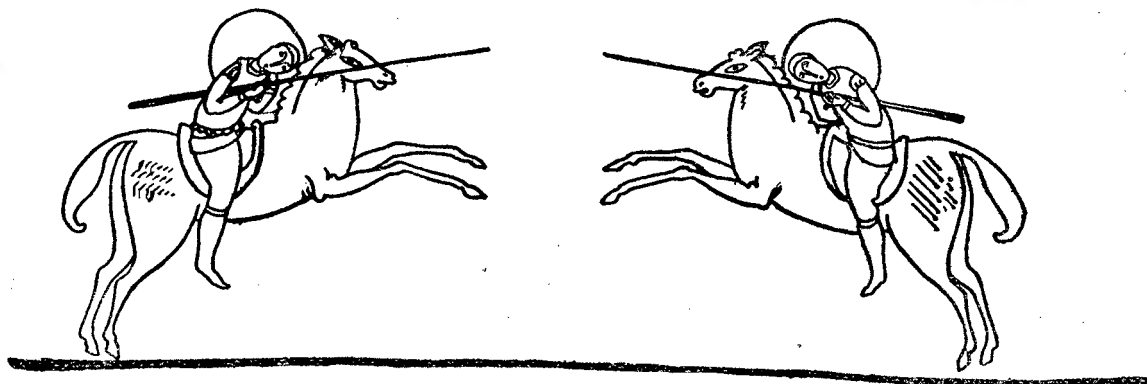
Când capul tău se va 'nclina spre mine
Și vei gusta suflarea mea de drac.
Ca pe un mort să mă păstrezi în tine,
In largul celui mai zadarnic veac.

Iar când vei năzui să fugi spre soare,
Ca să plutești în albe depărtări,
Atunci să simți, să simți ce crâncen doare
Imboldul ne 'mpăcatelor muștrări.

Să vină pulbere. Să vină ceață.
— Nu m'a cuprins în noapte mâna ta? —
Deacum în fiecare dimineață
Să te închini că nu mă poți uita.

Se vestejesc jasmiii fără faimă.
Se mistuie în casa mea o stea.
Iubita mea, să mă iubești cu spaimă,
Cum mi-am iubit eu tinerețea mea.

V E D E N I A

DE

G I B. I. M I H Ă E S C U

III

INDATĂ ce convoiul de care ajunsese în curtea cazarmei, domnul căpitan scoase ceasul:

— Fă lumină, Năstrapă!

Un chibrit pârâi pe cutie și o lumină plâpândă pâlpoi suflată din toate părțile de iasmele întunecului profund, umed și ploios.

— Două jumătate fix. La câte ți-am spus că ajungem?

— La două jumătate, să trăiți!

— Este?

— Este!

— E, pâi vezi? Așa știu eu să conduc marșurile! și pentru asta, vezi tu, tocmai pe mine s'au găsit să mă dea la partea sedentară. Zi-i țară românească și taci!

Trântind un bobârnac în cozorocul chipiului, domnul căpitan sări de pe capră și porni să numere căruțele, dând semnalul de adunare tuturor cărașilor. Când fură toți în juru-i, domnul Naicu se simți dator să spuie câteva glume, la care gradații râseră neobișnuit de sgomotos. Apoi, rupând rândurile îi porni pe fugă la culcare și-o luă agale, fericit peste fire, spre gardurile din dosul cazarmei. Deacolo o potecută îl scotea deadreptul la poarta cimitirului nou, mai făcea pe urmă la stânga — nici cinci minute de drum și gata «cuibul dragostei noastre» cum îi plăcea să spună adesea Aureliei.

El trecu pe lângă sentinela dela poarta din fund, care-l primi cu întrebări aspre și scurte, și-și aminti steaua răsleață de pe cerul bulgăresc, care-i umpluse tot sufletul de dorul vieții de acasă. Așa că, după ce dădu parola, domnul căpitan tot mai găsi pentru soldatul încotoșmănat în șubă, două glume în tașca sa cu posne și o țigare în tabacheră. Pe urmă se lăsă dus de cărăruia șerpuitoare la vale, în adâncul oceanului de întunec, a cărui răcoare burnițoasă îl înfrigura de plăcere, amintindu-i așternutul cald și moale, ce-l aștepta la câțiva pași.

Cuibul dragostei domnului Naicu era răsleaț cu vreo câteva zeci de metri de ultima casă a orașului — o potcovărie pitică — și mic, ca orice cuib. Așezat în fundul curții, n'avea decât trei camere: la dreapta dormitorul, la stânga salonașul, la mijloc sufrageria, cum îi ziceau în timpul celor două mese, căci restul zilei lua denumirea de antreu. Cum intrai pe poartă, în dreapta curții înălbea în noapte maghernița cu bucătăria și odăița soldatului; în stânga se ridica par'că în coate scheletul legat cobză în fire de viță sălbatecă al unui soiu de pavilion.

De cum ajunsese în dreptul gardului de stacheți, pe Naicu îl miră cele două dreptunghii de lumină nehotărîtă, pe care le zugrăvea spălăcit în noapte ferestrele odăii de dormit. Ai fi zis reflexul lunei dacă noaptea n'ar fi fost mai întunecată decât chiar iadul așa cum i l-a descris odată doamna Naicu, după o carte cu litere chirilice și cu coperte albastre înstelate

cu aur. Și domnul căpitan nu-și mai putea ține râsul, gândind ce mai drac, o să apară din iadul acesta la fereastra Aureliei.

— Or că cetește până la ora asta, or a luat obiceiul să se culce cu lampa micșorată!

Se apropie de maghernița soldatului, bătu ușor într'un ochi de geam chemându-l pe nume, cu glasul scăzut:

— Antoane, băi Antoane! m' n'auzi?

Desfăcu ușa și intră înăuntru. Bâjbâi spre pat, târșind picioarele ca să-l deștepte.

— Drepti, măgarule!

Dar când văzu că patul e gol se supără:

— A plecat după dragoste, lua-l-ar mama dracului. Las' că vorbim noi mâine, boer Antoane!

Bănuiala cea urită, pe care, de când dăduse telegrama și până acum domnul căpitan o alungase cu atâta convingere și desgust, îi păru acum cu desăvârșire absurdă. Era un aer atât de stricat în odăița vistavoiului, că răsese din inimă de această stupidă bănuială.

— Oricât, cu lumină și cu transparentele ridicate...

Descinse sabia ușor, ieși apoi în vârful picioarelor și râsul îl podidi iarăși, gândindu-se că și pentru Anton, ca și pentru toți din oraș cari i-au aflat moartea dela poștă, el nu e nici mai mult, nici mai puțin decât un strigoi, un veritabil strigoi. Mai ales întâlnindu-l așa în noapte, cine nu și-ar face cruce și n'ar stupi dinainte-i: «Piei drace!»

Acî însă veselia i se mai ogoi puțin, socotind că unora dintr'ânșii, bună oară unei brute ca Anton, le-ar putea trece prin minte să se apere cu reteveiu, ba — mai știi? — chiar cu vreo armă de foc, de astfel de apariții imateriale. Crezu deci nimerit să reducă de tot partea întâi a programului de păcăleli pe care-l potrivise pe drum, și, se apropie cu mișcări îngrijite de fereastra din stânga.

Se ridică în vârful picioarelor și privi doar cu un singur ochiu, ca să-și descopere cât mai puțin figura. Din colțul stâng al geamului, nu se vedea decât o parte a patului mare, pentru două persoane, partea în care ea dormea de obicei. La început nu putu să observe nimic, dar unul din cele din urmă spasmuri ale lămpii muribunde, îi arătă tocmai ce vroia să vadă. Chiar în margine de tot, în cămașă, cu plapoma aproape căzută, ea se ridica încet într'un braț, privind cu ochi mari, mari, îngroziți, ceva în stânga patului, unde deocamdată Naicu nu putea să vadă nimic.

— Ce-o mai fi și asta!... gândi domnul căpitan așteptând o nouă isbucnire a lămpii...

— Nu cumva i se fac arătările... să știi c'am nimerit-o...

Când lampa se umplu iarăș de lumină, Naicu era cu ochiul la pândă; Aurelia scotea un picior din așternut. Căpitanul se piti repede și așteptă.

— Oare m'o fi văzut?...

După câteva minute bătu în colțul ferestrei ușor și rar: una, două, trei. Repetă apoi ciocăniturile de trei ori prăpădindu-se de râs.

— Ce-o fi pe inima ei, sărăcuța! Mare păcălici ești măi Naicule!

Un miaunat apropiat de pisică făcu pe fantomă să-și întoarcă speriată capul. Putința venirii neașteptate a lui Anton, îi aminti din nou că trebuie să sfârșească repede.

Se agăță de cergeveaua ferestrei și-și propti picioarele în ieșitura de jos a zidului, căutând cu vârful cismelor o bază solidă ca să fie cât mai nemișcat. Pentru a-și da o înfățișare cu totul mormântală găsi nimerit să depărteze buzele una de alta, lăsând vizibile cele două șiruri de dinți.

— Ce-o să râdă Sbierea!

Și-și fixă ochii, pe cari se silea să-i ție cât mai nemișcați asupra soției sale.

De astă dată putea să cuprindă cu privirea tot patul. Nu observă însă nimic distinct căci lampa era acum liniștită. Dar obișnuindu-se pe încetul cu semiobscuritatea dinăuntru, desluși cele două corpuri întinse unul lângă altul; cu greu se puteau recunoaște în amănunt, în negura crescândă.

Nevastă-sa tot așa de desvelită, cu cămașa sfâșiată, aproape goală, privea atât de îngrozită spre fereastră că ochii îi păreau două găuri de hârcă; de bună seamă îl văzuse.

Și-alături într'o rână, cu fața spre ea, un bărbat spătos, enorm, pe care nu-i fu greu să-l ghicească. Anton, hidos în umbra tot mai deplină dinăuntru, dormea adânc și horcăiturile lui lugubre se înțelegeau din convulsiunile largi și încete ale pieptului.

Domnul căpitan îi privea năuc; în uimirea lui buzele îi rămăseseră deslipite și dinții rânjeau fioros în noapte; era cu mult mai straniu decât voise să pară. Lampa, care acum

răspândea fâșii bizare de lumină prin despărțiturile mașinii, mai licări odată, ca și când ar fi zămbit văzând mutra celui înșelat, apoi se stinse coperind cu valuri de negură nelegiuirea dinăuntru.

Domnul Naicu n'a sărit din locul unde era; mai de grabă a căzut. Acum se luminase deplin.

Furia îl năpădi deodată ca un torent brusc. Să-l înșele c'o ordonanță? Nemaî auzit! Și primul gând îi fu la revolver. Se învârti pe loc în tocuri și-o luă în trap vijelios spre maghernița din față... Dimensiunile pronunțate ale pântecului său nu-l lăsau însă să fugă cum ar fi dorit; oricât întindea piciorul săriturile rămăneau tot scurte și știftorii cismelor băteau caldărâmul în aceeași cadență repede și îndesată. Dar când fu la câțiva pași numai de ușa bucătăriei își aminti că lăsase sabia și chipiul acolo, iar tocul revolverului agățat de-o curea trecută pe sub epolet nu putea fi decât obiectul acela dureros ce-l tot lovea în șold de când se pusese pe fugă.

Atunci, fără să se oprească, făcu o curbă largă, pe care avântul luat în goană o întinse chiar pe lângă porțița dela drum și revenind cu fața spre casă, continuă să alerge în același buestru mărunț, potolind cu o mână năbădăioasă agitare a tocului de revolver și cu alta silindu-se să scoată din el arma răsbunătoare, sistem Steier cu opt focuri.

Întâmplător însă aproape de scară, poticni și se prăbuși lat pe brânci. Arma îi sări din mână și căzu atât de apropiată de ochiul drept, că, cu tot întunerecul, văzu gura țevii îndreptată amenințător spre dânsul. Un moment ochiul omului și gura armei se priviră fix în tăcere. Ochiul mărit, înspăimântat, bulbucat de groază, rostogolindu-se nervos în orbită în așteptarea înfrigurată a clipei teribile; gura mică de oțel nepăsătoare, nemișcată, mută, par'că ironică în muțenia ei. Un moment, cât o veșnicie, de slăbiciune, de totală lipsă de voioșie; un moment în care domnul căpitan cu tot pericolul apropiat și decisiv nu putu să facă nici cea mai mică mișcare, ca și când pământul de care se lipise îi supsesse brusc orice energie. Dar momentul acela trecu, și mai trecu unul, și încă altele și gura țevii rămase liniștită, căci piedeca era pusă.

Când își aminti de acest lucru văzu cu uimire că acum putea să-și miște în voie și mâna și piciorul, cu toată durerea ascuțită ce-i creștea în genunchi, de par'că i-o scurgea cineva acolo printr'o tulumă. Se sculă făcându-și cruce și înjurând printre dinți. Când vroi să ridice arma, durerea fu atât de crâncenă, că șovăi și se așeză gemând pe cimentul primei trepte, întinzând cu multă greutate piciorul, din care par'că tot sângele și toată măduva se scurseseră în genunchi, unde ardeau cu flăcări chinuitoare.

Spaima prin care trecuse, durerea crâncenă și furia care se întorsese în sufletu-i cu și mai mari puteri, clocoteau ca apa fiartă în capu-i, apăsând cu atâta putere în țeasta țuguată, de-o simțea ridicându-se ca un capac de oală. Și'n aburul vânzolelei în care i se sbăteau creierii trecu ca o scânteie sguduitoare idea, că ea, în timpul acesta ar fi putut trezi pe Anton și că el poate îl pândește acum de după ușa antreului, gata să-l atace pe la spate.

Domnul căpitan se simți nevoit deci să se târască din nou până la revolverul rămas în fărână și să revină la locul de odihnă, năbușindu-și cu eroism de martir ucigătoarele dureri. De astădată se așeză în așa fel pe scară, ca piciorul îndurerat să fie întins cât era de lung pe cimentul rece și înviorător al treptei, iar pieptul și fața să fie ușor îndreptate spre ușa, de unde ar fi putut țâșni inamicul neprevăzut. Cu toate că revolverul se contura solid în pumnul strâns, domnul căpitan nu se simțea deloc la îndemână. Dacă primul glonț îl scapă pe bandit, ce se face el cu piciorul zdrobit? Drace, cine l-a pus să se repeadă așa, ca desmeticul? Lucrurile astea se fac pe îndelete și cu plan, ca la războiu. Ce folos dacă dobori inamicul și cazi și tu? Dar poate nemernica n'a sculat pe bandit. Sau dacă l-a trezit, măgarul a convins-o că a fost doar o părere a ei și-a potolit-o. Dă-le doamne gândul ăl bun! Ține-i Doamne pân'mi se alină piciorul!...

Domnul căpitan uitase că era ateu și făgădui lui Dumnezeu cu jurământ, că n'are să-i omoare nici el, dacă-i dă vieța. Și pentru a dovedi acest lucru celui către care se întorceau gândurile lui, își demonstrează singur, izbutind să se convingă ușor: întâi că mai sunt pe lumea aceasta tribunale, procurori, comisari de poliție, care sunt gata oricând să-și ia asupra lor sarcina de răsbunători ai onoarei ultragiutate, așa că el tot nu rămâne în pagubă; în al doilea rând, că nu e exclus, nemernicii dinăuntru să se fi pus în defensivă, gata să respingă pe moarte sau vieță, orice atac din afară. Or ca să-ți expui vieța pentru o ordonanță și pentru o femeie care se dă unei ordonanțe, înțelegei Naicule, că nu-i de demnitatea ta...

Nu mai rămâne îndoială, așa va face! Uite piciorul a început să se potolească. Cum se

va liniști de tot, cum va porni la procuror, să-i arăte decăderea femeii acesteia, noroiul murdar, în care se bălăcărea cu complicele ei și-apoi s'o alunge cu dispreț în noapte ca pe-o netrebnică. Să se ducă la țară, la Anton... și mâine, poimâine când s'o sătura de ea s'o alunge și bruta... și să te vedem madam Naicu atunci, cum mai dai cu spiritul...

Dar aproape imediat un alt șir de idei îi lipi din nou piciorul care începuse să se agite de cimentul treptei; căci îi veni numaidecât în minte scandalul, șoaptele lumii, multiplele povești scornite în asemenea împrejurări, hohotirea imensă a întregului oraș. Un ofițer și-a prins nevasta cu vistavoiul și drept pedeapsă... s'a dus să-și deștepte prietenii, să-i aducă martori pentru divorț. Un ofițer!

Și-i veni în minte mutra contractată a lui Sbierea, gata să isbucnească într'o explozie de veselie:

— Da-i trăseși o farsă măi Naicule, de nu s'o mai gândi în vieța ei la vedenii! Păi de ce n'ai tras iubitele? doar aveai revolver. Toți te-ar fi aprobat, dacă-i curățai. I'auzi, l Pe când tu-ți periclitezi vieța în țări străine pentru patrie, ea te înșela cu propria ta ordonanță c'o deșcă idioată, cu un tâmpit, o scârbă, pe care puteai s'o bați de cincizeci, de-o sută, de șazeci de mii de ori pe zi, fără să-ți ceară nimeni socoteală! Un imbecil, un scelerat... un... un... un... o... un incult, exclamă în sfârșit nemai gășind alte invective... Și unde mai pui că erai în dreptul tău... legea nu-ți făcea nimic... Halal căpitan!... M'ai făcut de răs; nu-mi trebuie prieteni ca tine, ești nedemn de-un adevărat militar.

Și-l văzu batjocorind vechia lor prietenie în fața camarazilor, istorisind cu isbucniri de răs în hazul general povestea cu farsa cea grozavă, la care se gândise trei ani de zile. Și-odată cu veselia lui Sbierea, domnul căpitan mai auzi și hohotele ascultătorilor, ale tuturor acestor ofițeri bătrâni și tineri, oh, mai ales ale acestor secături de ofițeri tineri, care-și băteau joc totdeauna de farsele dumnealui; nu se sfiau să-l ia peste picior, ori de câte ori făcea vreo stângăcie la câmp, la școala de regiment și șopteau pretutindeni că e un moș-teacă și c'o să putrezească tot căpitan.

Dar ce-l făcu să salte numai decât de pe scara de piatră uitând și dureri și tot fu de fapt vocea pițigăiată a lui Scăișteanu, a nesfârșitului ăluia de maior, cu care avusese o gravă neînțelegere pe vremuri.

— V'am spus eu deatunci. E un laș! De ce n'a îndrăsnit să mă provoace la duel, doar îl insultasem. V'am spus: e militar și nu îndrăznește să tragă un foc de armă. E un fricos!

Fricos! El fricos? Asta nu! Nu se bătuse în duel pentru că era împotriva unor astfel de mascarale. Dar avea să dovedească acum lui Scăișteanu că era un mincinos. Avea să dea un exemplu să meargă pomina. Doar nimeni nu s'a mișcat în camera neleguiților deși a trecut atâta timp; cu siguranță nemernicii n'au habar de ce-i așteaptă. Iar durerea din picior a trecut! Domnul căpitan o simte cum se depărtează din genunchiul înflăcărat, ducând cu ea șuvoaie de furnici ce se răspândesc dela glesnă până la șlod. De bună seamă dorm duși.

Domnul căpitan vedea acum numai sânge dinaintea ochilor, o băltoacă mare de sânge și'n mijlocul ei două corpuri lipsite de vieță, ciuruite de gloanțe. Vedea sânge și nu se înspăimânta deloc. Mai mult chiar, forța închipuirea ca tabloul să fie și mai sinistru.

Hotărât, grav și neînduplecat, fără să mai dea răgaz o clipă gândului se ridică, potrivind și mai bine revolverul în scobitura pumnului. Băgă atunci de seamă că piedeca rămăsese tot pusă.

— Doamne, da ce ți-e Naicule? se muștră. Te-ai prostit de tot. Zi dacă te-ataca găliganul, mă curăța cu revolver cu tot...

Țăcănitul metalic al limbei mici de oțel îl preveni că trebuie deacum să umble cu multă luare aminte. Urcă deci scara cu grijă și se bucură că nu șovăie deloc. Ușa antreului era neîncuiată; o crăpă ușor, fără șgomot cât s'ar strecura prin deschizătură. Dar nu pătrunse până ce urechia încordată peste fire nu-l asigură că nu e nimeni în dosul ei.

Stătu o clipă în loc, ca să se orienteze în besna adâncă dinăuntru. O luă apoi binișor spre dreapta, ținându-și suflarea. Dar în băjbăiala de orb doborî fără voie un scaun greu de pluș. Bufnitura și vuetul prelung și jalnic al mobilei căzute îl sperie și-l dădu doi pași înapoi. Iși ciuli urechile; dinăuntru se auzi ceva ca o mișcare grăbită, întretăiată de câteva scârțâituri ale patului și înăbușită îndată. Pe urmă nimic. El mai așteptă totuș câtva și șgomotele venite din dormitor, par'că-l domiriră de-un lucru mărindu-i curajul... «Prima condiție să-ți dai seama de poziție și să știi unde-i inamicul»...

— Dar dacă s'or fi deșteptat tocmai acum?

Și pe urmă ca și când și-ar fi răspuns la propria întrebare:

— Tocmai! De ce m'oi fi codind atâta? Repede Naicule, acum e acum... până nu se pregătesc.

Ajunse la ușă ca împins de-o voință străină pe care nu și-o cunoștea. Când puse însă mâna pe clanță, avântul sbură tot așa de repede precum venise. Dacă bestia o fi luat obiceiu să doarmă cu toporul sub căpătâi și acum l'așteaptă în dosul ușii, gata să pocnească orice cap și să reteze orice mână s'ar strecura prin deschizătură? Infiorat, par'că ars de mânerul lucitor de alamă, domnul căpitan trase brusc mâna și se dădu înapoi:

— Ce era să fac?

Ezitatea aceasta îl supără însă îndată.

— Asta e pură copilărie Naicule. Caraghioslăc. Hai! Înainte!

Însă nu făcu nici un pas, căci un mare gând îl opri la timp.

— N'ar fi mai bine pe fereastră? Aah... perfect! Cum nu te-ai gân...

Se 'ntoarse în loc și făcu iarăș plin de hotărîre un pas:

— Nu!

Ca într'o lumină vie neașteptată, îi veniră în minte revolverele celelalte, pe care le lăsase la plecare atârinate pe panoplia din dormitor... Să știi că mișeii le-au cumpărat cartușe... Și imediat își înfățișă pe cei doi complici, unul la fereastră, altul la ușă, cu armele întinse, cu degetele pe trăgaci.

— S'au pregătit ei, canaliile pentru orice întâmplare neașteptată... Au prevăzut ei totul, nici nu se poate altfel... Hm... Ce e de făcut?...

— ... In orice caz, pe ușă sunt mai ferit... hm... mare comedie...

— ... La urma urmei îmi fac datoria de soț și militar. Deschid puțin, trag și plec. In furie omul nu știe unde trage.

Ah, deșiratul de Scăișteanu, cu râsul lui de berbec! De înțeles să aibe ceva cu Naicu, dar ce-i făcuseră lui aști doi oameni, de ținea cu orice preț să fie omorîți?

— A tras brambura și-a fugit: un glonț a nimerit prin tavan. N'a stat nici să vadă de i-a nimerit ori ba. Și când s'a întors cu autoritățile ordonanța dormea liniștită în bucătărie, cocoana făcea pe adormita speriată din somn în odaie la ea!

Înțelese că trebuie să facă o mișcare disperată, hotărîtoare, fie ce-o fi. S'o sfârșească la un fel. Or îi răpune ca pe niște scelerați cum meritau, or... or...

Nu îndrăzni să cugete mai departe.

— De domnule scăpai eu dela răsboiu bine, frumos... Hm... Cine dracu m'a pus să viu tocmai noaptea?...

Și cu revolverul într'o mână, cu cealaltă întinsă spre clanță el sta tot mai nedecis dinaintea ușei de nepătruns. Tot felul de presupuneri, de noi hotărîri, de concluzii, de noi proceduri se încrucișau în capul lui, se învălmășeau ca vânturile într'o casă pustie.

Cea mai de seamă preocupare era să se convingă că acei dinăuntru dorm duși, că nevastă-sa l-a scotit drept o simplă închipuire, că văzând că nu mai apare a adormit din nou, că acum în urmă patul n'a făcut sgomot decât fiindcă s'a mișcat în somn.

Curând însă firul gândului se schimbă repede; își închipuia pe Anton profitând de nehotărîrea lui, sărind fereastra, atacându-l pe la spate. Într'un rând chiar îi simți răsufierea adiindu-i ceafa și-l bănuî în urmă-i cu toporul ridicat gata să-i crape țeasta. Nici n'a știut cum s'a întors pe loc, nici n'a știut cum și-a potolit degetul, să nu scape un foc spre ușa cealaltă, pe unde intrase.

Alteori i se părea că aude șoapte dincolo în dormitor. Trăgea cu urechia la gura cheii, vroia să surprindă vreo nouă mișcare a patului, o sforăitură, un semn cât de slab.

Dar nimic nu venea dinăuntru și nimicul acela, liniștea acea de moarte i se părea nefirească, voită, îl făcea să tremure, îi îndoia genunchii.

Ce n'ar fi dat să se sfârșească totul într'un minut, într'o clipă, să se trezească deodată la celălalt liman al faptei, al neprevăzutului prin care trebuia cu orice preț să treacă. Și se vedea acolo, pe limanul acela îndepărtat cât o veșnicie; ușurat liniștit, fericit. Și limanul îi surădea atrăgător, îi lumina și mai mult grozăvia prăpăstiei dintre dânșii, îl chema la el pe deasupra abisului negru, îi picura iarăși în clocotul dinăuntru ideea renunțării.

Dar peste toate frământările amețitoare de simțiminte, vocea de berbec a lui Scăișteanu domina totul, se lămură din ce în ce mai pițigăiată, stârnea un întreg hohot de răs, hohotul uriaș al tuturor oișterilor dintr'un regiment, îl făcea să întindă tot mai mult mâna tremurătoare spre mânerul lucitor de alamă, care râdea neconținut în noaptea ce par'că se spărsese — nesuferit, ca un oișter tânăr...

În cele din urmă îl încheștă în degetele par'că de paralytic și se sili să-l apese. Isbuti chiar. Îl apăsa însă încet, așa de încet, ca sub puterea unei voințe străine și mânerul îi juca ușor în mână și ceda tot mai mult împins de forța aceasta nesigură de hipnotic.

Dar când vârful lui sfârși de descris întregul sfert de arc, pentru ca ușa să poată fi deschisă — ușa rămase nemișcată. Căci acum domnul căpitan o trăgea spre el cu o înverșunare așa de grozavă că pumnul în care ținea clanța se făcuse tot așa de tare ca metalul, ce-l ținea într'ânsul. Și secunde treceau iar greoaie și domnul căpitan era tot la marginea prăpăstiei și prăpastia era tot așa de mută și de înfiorătoare în mutismul ei.

Dar dacă ușa e încuiată? se luminează deodată domnul căpitan. El ar putea de sigur, foarte ușor să vadă dacă e încuiată sau ba, dintr'un singur brânci numai. Însă tocmai pentru că-și dădea seama cât de ușor ar fi fost să se convingă de adevăr, o trăgea și mai vârtos spre dânsul. Pentru că, mă rog... dacă ușa e încuiată, atunci totul e de prisos. Și e iremediabil pierdut. Ca să-i deștepte tot el, poruncindu-le să deschidă și dându-le astfel tot timpul să se înarmeze, asta e treabă de gelos prost, nu de militar... Dacă e vorba pe-așa... mai bine... ah!!!... da... da... da... cum dracu nu m'am gân...

Lucru foarte ușor, foarte simplu și foarte rațional. Ia uite domnule cât timp pierdut degeaba!... Se întoarce bine, frumos la cazarmă... buun... scoală soldatul cu bagaje... buun...

— Mă Stane mă, cum dracu vin gardurile astea din dosul cazărmei, că de două ceasuri mă 'ncurc prin ele și nu știu să ies... or, am nevoie de bagaje, or... în sfârșit, găsește el până la cazarmă... buun... «Hai cu mine Stane, ia bagajele»... buun...

Se face că rămâne puțin pe drum și-l îndeamnă s'o ia înainte, după ce-l învață să-i strige din curte până-i scoate afară...

... «bagă de seamă el doarme sus în antreu, tu să strigi de-afară și să bați tare în ușa antreului... da să nu pui mâna pe clanță, până nu vine... până nu se deșteaptă să-ți deschidă că te-a luat mama dracului... îmi strici ușa măgarule, că voi nu știți, să umblați...». În sfârșit îl mai dăcălește el pe drum... buun... Acum toate-s bune...

Nici Sbierea, nici Scăișteanu, nici nimeni nu va ști ce s'a petrecut în noaptea asta. Și acum numai e nevoie de nici un tãmbãlau. Căci mă rog, afară de tãmbãlau ce-ar mai ieși din afacerea asta. Ușa e încuiată cu siguranță, spun eu. Nu se poate, domnule, doi amanți să nu se închidă pe dinăuntru. Va să zică dacă încep să fac scandal, le dau vieța cu propria mea mână... doi contra unu... și chiar de n'ar fi ușa încuiată acelaș lucru!

Un vãlmășag, gloanțe trase de pomană, mahalaua sculată... rãs de lume...

În timpul acestui raționament vârful mânerului de alamă pornise să se ridice tot așa de ușor precum se lăsase.

— Dar dacă ei m'au văzut?

Vârful mânerului se opri.

— Aș, ea crede c'am fost vedenie! Altfel ieșau ei, făceau ei ceva... mistrețul sărea pe fereastră... Și scaunul când a căzut... de ce n'au ieșit atunci? Poate cred c'a fost altcineva sau dracu știe... La urma urmei râzi tu de mine boer Antoane... da să vedem cine-o råde la urmă. Eu tot vă prind. Dacă nu azi, mâine, dacă nu mâine, poimâine... Am... dar chiar în noaptea asta îți găsesc eu vreun nod. Și-o să-ți trag o bătae... o bătae... mamă Doamne.

Vârful mânerului, care nu făcea nici o mișcare, până ce domnul căpitan nu calcula totul până la ultimul amănunt, s'a întors ușor în poziția firească. Și cu toată siguranța lui că ușa e încuiată, nu i-a dat drumul până ce n'a simțit că drugușorul mobil a pătruns complet în gropița lui. Atunci a început să se îndepărteze încet, metodic, deanderetelea...

— Cât mai pe nesimțite.

Dar în retragerea aceasta nu se poate mai strategică, domnul căpitan constată cu surpriză că mobilierul antreului se distinge cât se poate de clar în negura de astădată cu totul trãsosită...

— Hait! m'a apucat ziua...

Și dacă în antreul acesta neluminat se poate vedea astfel, dincolo, în camera de culcare cu două ferestre mari spre curte, cu două spre câmp și cu transperantele ridicate, trebuie să se distingă totul perfect.

— Afară, la fereastră, în curte... aude domnul căpitan răsunând cu putere în conștiința sa comanda de atac. A răsunit atât de puternic, încât a tresărit singur, părându-i-se că vine, de undeva, de alături sau de afară... Nu, nu e vocea conștiinței domnului căpitan, care nu se dă bătută și cere rãsbunare... Incet, încet, căpitane... nu grăbi! O singură,

o mică, o cât de mică privire din colțul geamului... un singur ochiu fugar... Doamne, Dumnezeule Dumnezeilor mei... de-ar dormi Doamne... doar să-i văd în pat pe-amândoi strânși ca niște porumbei... nu-ți cer mai mult sfinte tare...

Afară lumina albastră-spălăcită a unei dis de diminețe noroase și umede de vară, izvora din ea însăși ca un început de lume. Era ceva atât de turbure într'nsa, că domnul căpitan se simțea la fel de turburat; infinitul îl privea parcă printr'un ochiu nehotărât și fioros de bețiv.

— Doamne... Dumnezeule...

Târșindu-și spatele lipit de părete, domnul căpitan se lăsă treaptă cu treaptă, spre colțul ferestrei apropiate. Sângele îi aleargă vârtej în tot corpul și inima i se sguđuie în piept să se rupă, dreapta i-e una cu revolverul și vinele umflate ale capului dovedess cea mai hotărâtă hotărâre. Iar buzele stăruiesc cu atâta stăruință numele lui Dumnezeu, de par'că ar fi doamna Naicu rugându-se pentru dânsul:

— Isuse Cristoase... Sfântă Născătoare de Dumnezeu!

Ea-și dădea seama de tot ce se petrecea în juru-i, vroia să facă o mișcare cât de mică ori care ar fi fost aceea; vroia să strige, să blesteme, să plângă, să facă însfârșit ceva, un lucru pe care-l avea încă nelămurit în minte, dar pe care cineva ascuns întrânsa îi spunea trebuie să-l facă.

O rușine fără margini îi dogorea obrajii, o scârbă adâncă, nesfârșită, nimicitoare îi pustia simțirea, îi îneca gândul, îi porunca să reacționeze și nu-i arăta cum. Timp îndelung ea nu putu să facă nimic: stătea nemișcată, căși mușchii îi refuzau orice ascultare și corpul i-era încercuit în legături nevăzute de plumb. Și ea era îngrozită de lipsa asta de mișcare, ca un muribund în semiconștiența agoniei.

Dar pe Anton nu-l miră liniștea ei; căci ce putea alt să creadă, decât c'a biruit-o cu sălbătăcia tinereții sale. Isbânda îi picurase licărirea ei tainică în ochiul de șoarec. El înțălegea doar, că — oricum — cucoana se sfiește să-și arate mulțumirea și cum alte mângâieri nu-i mai puteau trece prin cap socoti cel mai nimerit, s'o lase deocamdată în pace.

Se retrăsese în partea cealaltă a patului și amețit de fericirea primitivă a animalului satisfăcut, adormise repede. Stătea alături de dânsa doborât ca un bou trăsniț și respirația-i greoaie făcea un șgomot desgustător prin gura larg deschisă.

Desigur numai horcăiturile acestea lugubre și caraghioase, suflând pe mii de tonuri putură s'o trezească din nemișcare; șgomotul lor enervant de trâmbiță spartă, îi sgăria urechile, îi ucideau simțirea. Erau atât de oribile, atât de jtcnitoare, că i se păreau o continuare a violenței de adineaori; atât de desgustătoare, că o murdăreau înainte, o înăbușeau o amețeau.

Simțea nevoia aerului curat, a răcoarei de afară. Vroia să fugă în noapte să se lase plesnită de vântul întremător, biciuită de ploaia curățitoare.

Se ridică ușor într'un cōt privind cu teamă și ură pe omul dealături. I-era frică să n'o simtă, să nu-l deștepte. I se părea un demon crud sub puterea căruia căzuse, spionându-i mișcările sub masca somnului.

Și se ridică, țintindu-l tot mai încordată, tot mai îngrozită, așteptând dintr'o clipă într'alta o mișcare a lui, a mâinii lungi și musculoase, aabei lătărețe, pe care o și vedea desfăcând greoaie degetele colțurate și solide.

Continua să se ridice totuș, încurajată de nemișcarea lui; piciorul se întindea tot mai mult și degetele atingeau podeaua.

Dar atunci cineva ciocăni în geam; odată, de două ori, de trei ori. Trei ciocănituri rare și încete, nespuse de încete. Intâia par'că nici n'o auzise, se îndoia chiar dacă a fost în adevăr; a doua însă și a treia mai ales, au fost atât de clare cu toată încetineala lor, că nu mai putea fi vorba de nici o înșelare.

Doamna Naicu s'a uitat cu teamă la geam; rămăsese pe jumătate ridicată și piciorul continua să stea întins spre covor. Nu putea fi decât o pasăre; o pasere alungată de buvniță și vânt, care s'a adăpostit pe prichiciul ferestrei. Ce alt putea să fie? Și își încordă privirile să surprindă în negura capul și ciocul pasării rătăcite. Dar pasărea a ciocănit iarăși una, două, trei și ciocul și ciocul și capul ei nu s'au văzut deloc.

Și-a întors atunci numai decât ochii spre omul de alături. Se aștepta să-l vadă răzând răutăcioc și cu înțeles în somnul lui prefăcut. Dar omul acela dormea adânc și răsuflarea lui profundă ca și fața lui liniștită arătau cea mai deplină nesimțire.

Dar bătăile se se repetară iarăși și ea simți un fior dealungul corpului. Era într'adevăr cineva acolo? Dar cine putea fi? Și noaptea aceea neagră! Nici când ferestrele nu cuprinseseră un negru mai vârtos în cadrele lor! Nu, lafereastră nu era nimic altceva decât noaptea cea grozavă, carc o opera. Era sufletul ei slab, care șovăia în fața besnei de nepătruns, vechia teamă de întunec necăscocind piedeci închipuite, ca s'o țintuiască aci în patul josniciei. Nici odată nu va putea să înfrunte besna aceea! Înțălese lămurit acest lucru și acum, mai mult decât oricând își văzu sufletul atât de fricos, atât de neputincios, atât de mic în slăbiciunea lui lașă că se îngrozi și de dânsa. Era nevoită atunci să rămână aci lângă omul acesta, să sufere sgomotul tot mai aspru, tot mai răgușit al somnului său, s'o surprindă alături deșteptarea lui la care abia îndrăsnea să gândească! Și privirea aceea neagră, posomorită de criminal, a celor două ferestre despre curte, fixând-o pe sub sprâncenele căzute ale draperiilor! ea vroi atunci să tragă așternutul căzut, singurul adăpost ce-i rămăsese, să se acopere, toată, să se ascundă să se înăbușe acolo, să plângă într'una, amarnic, fără sfârșit.

Dar în mișcarea aceasta ochii ei întâlneau din nou fereastra. Și rămase iarăși pe jumătate ridicată cu mâna întinsă în gol, cu fața crispată de cutele groazei nemărginite. Acolo la geam un om, o umbră o vedenie!

O vedenie Lampa îi arată aceasta lămurit, înainte de a se stinge definitiv. Intr'o sfortare neobișnuită, supremă, de om care-și dă duhul, lampa îi desluși o figură vagă de spirit, asemănătoarecu aceluia mort de curând. Duhul lui bărbatu-său! Râdea așa cum râdea în vieță și totuș cum râdeau, și desemnurile acelea stranii, care reprezentau moartea în cărțile ei.

Recăzu pe perină sdrobotită, sfârșită, moale. Alături Anton bâigui două vorbe în somn, forțate, greoaie, fără tâlc. Apoi se înecă și horcăiturile încetară deodată.

Ea nu auzi însă nimic, căci urechile îi vâjâiau și în vâjăit haotic nu distingea decât un tropăit mărunț cadentat, îndepărtându-se tot mai mult; ea-l asculta îndepărtându-se și creșterea îndepărtării lui o ușura, o liniștea; dar ropotul începu să crească din nou și ea-l simți apropiindu-se neconținut, măsurat, repede, înfricoșetor. Apoi încetă brusc.

Pe urmă nimicul tăcerea, o tăcere înfiorătoare. Căci acum numai auzea nimic decât vârtejul timpanelor ei, nu auzea decât însăși tăcerea aceea de noapte, bâzâind necurmat și monoton în pavilionul urechilor.

Mult timp cu sufletul reținut, ea ascultă îngrijată șoptele de descurajare ale tăcerii aceleia; ele ereau atât de variate, atât de bizare, scormoneau în creerul ei plăsmuiri atât de fantastice atât de înspăimântătoare, că o cutremurau, îi aduceau sufletul la buze. I se părea că în tăcerea aceasta se urzește ceva ascuns, ceva care o va pierde. Și fără voie, gândul îi sbura acum la omul de alături, ca la un refugiu; dar ea voia să îndepărteze acest gând supărător care o durea ca o rană și care apărea totuși neconținut, ori de câte ori jocul închipuirilor bolnevicioase lua proporții de temut.

În cele din urmă, gândul acesta ușurător, ideea că Anton e alături rămase. Ea nu mai avu puterea să o alunge, căci din nou porniră să vie din antreu svonuri nelămurite, nesigure de sgomot ca ecourile vagi ale unor rumori nespuse de îndepărtate. Apoi deodată un sgomot asurzitor nemaipomenit de asurzitor un sgomot de scaun în cădere, prelungit de vibrarea plângătoare de coarde a sărmelor somierii. Un răsunset atât de amar, atât de jalnic că trezi din somnolența lui de lucru nemișcat dulapul cu hăinărie dinăuntru. Dulapul trosni din încheeturile putrede de mobilă, veche mănăstirească și trosnetul ajunse în urechile ei ca un oftat dureros de suflet bătrân și apăsat, un trosnet cobitor și trist, ca și pustiul pe care-l prevedea.

Ea avu atunci o tresărire bruscă, care cutremură patul și care-i puse din nou inima pe goană. Pe urmă încremeni locului, trăgând cu urechia la ușă, de unde continua să vie într'una fără de sfârșit ca într'un curent necurmat de unde eterice noi vibrațiuni infime, subtilizate, la neant, de sgomote neînfăptuite poate, izvorite toate din însăși părerea ei bolnavă. Dar pentru ea ele veneau deacolo și numai deacolo, ca aduse de neconținută suflare a unei adieri de premțire. Pentru dânsa ele existau într'adevăr și nu puteau să însemne decât plimbarea ușoară a unei fantome, târcoalele stăruitoare ale aceluiaș duh necurat prin locurile pe unde a trăit.

E-ai umbra plimbarea lui de neauzit în dosul ușei de lemn, îl urmărea ocolind casa, sburând în văzduhul de păcură, pierzându-se în spațiu, reîntorcându-se iarăși în dosul ușei de lemn neputincios și slab.

Neputincios și slab. Ea repeta aceste două vorbe în fundul conștiinței sale, căci ele o întăzeau, îi dau răgazul judecăței, o făceau să cumpănească proporțiile pericolului, care o

amenința. Își reproducea în minte arătarea dela geam, găsea tot mai multe asemănări cu figura celui mort, se 'ngrozea din nou de râsul acela sarcastic și amenințător, își reamintea de râsul celălalt, al primei vedenii, ce apăruse acum o bucată de timp, când lampa aceasta, care se stingea cu atâta greutate, începuse să dea primele semne de moarte. Și ea care crezuse pe urmă că acolo fusese numai Anton! Căci numai încăpea nici o îndoială acum; amânânduă arătările dela geam nu puteau fi decât una și aceeași. Râsul lor identic de spăimântător o spunea lămurit. Ea însă chemase în ajutor pe Anton și umbra mortului venise să se răsbune.

Și cât de deosebită era umbra aceasta, de celelalte, de viziunile ei din trecut, de acele răsfrângeri ale propriei sale conștiințe, de acele palide proiecții emanate în juru-i din creerul suferind ca dintr'o copilărească lanternă magică.

Cele de acum nu puteau fi simple întrupări searbede și inexistente, provenite din jocul bizar al vechilor și straniilor ei visuri. Dimpotrivă ele aveau o proprie viață, viața de dincolo de mormânt, de existența căreia nu se îndoise niciodată și care totuși acum, când pentru întâia oară, i se arăta într'adevăr, în toată măreția și grozăvia ei, o uimea, o înfricoșa, îi umplea sufletul de-un amestec confuz de admirație și spaimă, îi da aci senzația triumfătoare a cărturarului în fața găsirii întâmplătoare a adevărului, aci prăbușirea lăuntrică a bântuitului mistic dinaintea aparițiunei în lumini de fulger și'n detunături de trăsnet a unui arhanghel pedepsitor.

Era atât de profundă noaptea aceasta și încolo, în afară de ea, nimic nu mai era dincolo de ușă, dincolo de ferestre, dincolo de ziduri; curtea câmpul, potcovăria pitică, orașul tot dispăruseră; peste tot era o mare de întuneric, de valuri negre,, o mare agitată mută și rece, peste care în văzduh de neguri plutea acel inger al morței. Și marea creștea cu furie apele ei negre țâșneau prin crăpăturile ușei, acopereau podeaua, băteau în marginea patului ca într'un țârm, vreau s'o smulgă ca pe-o sfărâmatură de naufragiu, s'o ducă departe, s'o piardă în frământarea spumelor întunecate.

Cine putea ști pedeapsa ce-i pregătea duhul de afară!

Ea se cutremură căci începea să simtă pe șira spinării senzația rece a apei. Și fără voie se trezi trăgându-se pe nesimțite spre mijlocul patului, înfiorată de mormântul mișcător și umed care o cerea. Se retrăgea ușor temând cel mai mic sgomot al somierei, înebunită neconținut. . . tot mai mult, spre omul acela, împinsă într'una către dânsul de instinctul care avună laolaltă în fața năpastei apropiate, pe cei deopotrivă amenințați. El stătea acolo nemișcat și tăcut, atât de nemișcat și tăcut că liniștea aceasta a lui o speria cumplit. De ce horcăiturile lui, care-i sgâriau urechile la început, încetaseră așa de brusc? Ar fi vrut acum să le mai audă încă, dorea ca ele să isbucnească din nou, ca o ușurare a auzului ei năucit de tăcerea grozavă, împiestrițată cu atâtea svonuri ciudate.

În târârea-i necurmată ea trecuse de mult mijlocul patului și corpul ei se opri deodată de-un alt corp, enorm, un stăvilar moale. Avu chiar impresia a ceva ușurător, prietenos, a unui liman salvator. Căci acolo, atât de aproape unul de altul, ea simțea căldura lui plăcută, strecurându-se tot mai înviorătoare prin membrele amorțite de vântul nimicitor al groazei; primă ca o adiere binefăcătoare de sănătate respirația lui ritmică și potolită.

Ea-i umplea nervii pe încetul de senzația biruitoare a vieței, îi incolțea adevărul ca sâmburi luminoși în noaptea creerului ei pustiit de vedenii.

Și o clipă, putu să aibă o mulțumire ascunsă, un avânt negândit de recunoștință pentru cel pe care-l scârbise atât; o simplă pornire prietenoasă înnăbușită în germen; apoi o reculegere imediată, un moment de spaimă, ca acel ce descoperă într'ânsul semnul unei boli fără leac. Căci nările ei începeau să se umple de mirosul acru de sudoare al celui adormit și'n așternutul moale, de-o umeziciune caldă, viciată, corpul ei se înfunda tot mai mult și ea recdea că se înfundă pe încetul în noroiul unei mlaștini adânci. Limanul mântuitor nu era decât o înșelare, un simplu ostrov moale de humă neînchipuită, în oceanul nesfârșit de întunerec. Și ea ar fi vrut să se scuture, să se ridice, să scape acestui smârc mincinos, ce-o cucerea ușor cu hleiu l lui iubit și lipicios.

Atunci distinse în noaptea ce-și pierduse tăria, mânerul lucitor de alamă al ușei mișcându-se ușor. Distinse perfect acest amănunt, căci privirile ei aveau acum puteri de pasăre nocturnă; se lăsa atât de ușor că ar fi trebuit o vecie ca ușa să fie deschisă ca și când ar fi fost apăsat de mâna slabă de fluid a unui spirit supranatural. Dar mânerul încremeni deodată și ușa rămase pecetluită în cadrul ei.

Ea fixa înebunită ușa care trebuia să se deschidă dintr'un moment într'altul; dar clipa aceea întârzia tot mai mult și nebulia își făcea loc tot mai mult în noaptea cugetului ei.

Poate e doar o părere a ochiului bolnav de spaimă. Nu putea fi adevăr, căci adevărul stătea dincoace lângă dânsa și el era un om în carne și'n oase și putea să spulbere cu o vorbă aseste minciuni. Ce putea fi mai omenesc ca adierea răsuflării lui liniștite, ca mirosul sudoarei lui acre.

Ea se înghemui atunci în bărbatul de lângă dânsa și chiar îl chemă în șoaptă pe nume de câteva ori. Numai ochiul lui putea spune, dacă mânerul stă drept sau înclinat.

— Anton, Anton!

Gândul lui e atât de sănătos că nimic nu poate să-l înșele. Și corpul lui e atât de voinic, că nimic nu ar fi în stare să-l înspăimânte.

— Anton, auzi, mă auzi?...

Dar ea nu îndrăsnea să-l cheme mai tare; ar fi vrut ca el să se deștepte doar la aceste șoapte și totuși șimțea o teamă nelămurită de clipa când se va trezi.

Ii șoptea numele înaintea... Dar tăcu și începu să tremure la o mișcare a lui.

Apele faptului de ziuă isbeau acum fereastra în ritm de valuri, limpezând-o de funinginea nopții. În odaie lucrurile se deșteptaseră ca dintr'un somn profund, căci acum se găseau toate la locurile lor. Toate, toate se aflau așa cum ațipiseră în întunec; până și cele mai mărunte începuseră să se vadă, Numai mânerul lucitor de alamă stătea aplecat în jos ca în cărțile ei degetul poruncitor de moarte...

— Anton. . .

Vârful mânerului păru păru c'o pornește ușor în sus, dar brusc își reveni.

Doamne, sunt nebună! Anton! Anton!

Și-l înlănțui deodată cu putere, ca aprinsă de dorinți.

Dar ochii i se întoarseră numaidecât magnetizați spre mânerul vrăjit, care acum porni să se ridice dela sine răsând de spaima ei cu luciu-i de metal.

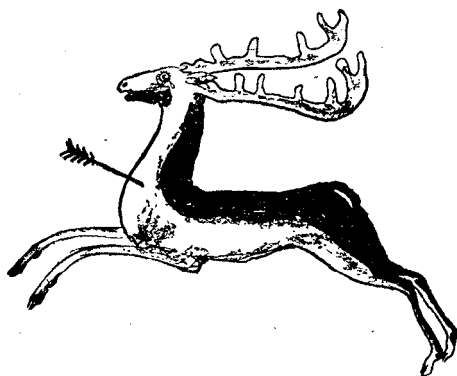
— Anton înțelegi odată, deșteaptă-te!...

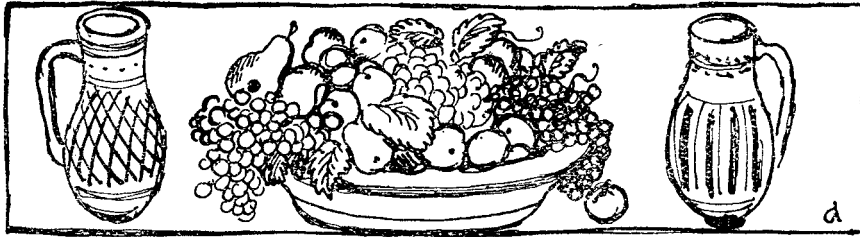
Il zguduia cu putere și-l strângea tot mai tare, supărată par'că de nesimțirea lui.

Soldate scoase câteva gemete nearticulate, deschise ochii alene, tresări brusc păru că-și aduce aminte de locul unde se află și simțind corpul acela dulce înfigându-se într'al său simțurile i se răsvrătiră. Il cuprinse ca pe-un fulg și-l strânse cu putere la pieptul lui de taur.

Ei i se dădu cu tot sufletul ei ușurat deodată și fiorul ferbinte de plumb topit pe care îl strecura în trup îmbrățișarea lui încleștată o făceau atât de fericită, că-i venia să rădă aproape, de lumea acea copilărească de fantome.

Și'n înlănțuirea lor ei nu vedeau vedenia amenințătoare, care apăruse în cadrul ferestrii înălbite, pregătind cu mișcări socotite grozava răsbunare.

SULEIMANIE

DE

ION PILLAT

Lui O. W. Cisek

CAD prunele greoi din pomul înserării —
Un muezin vrăjind pe sus, le-a scuturat.
Ba nu — porumbi brumați din marmurile scării
Ca umbre, deșirând albastru, au sburat.

In pene paseri duc amurgul pân' la Pera . . .
Dar noi lăsând pe-aripi văzduhul, ne-am oprit
In curte logodind geamia cu tăcerea
Și chiparoșii suri cu cerul înflorit.

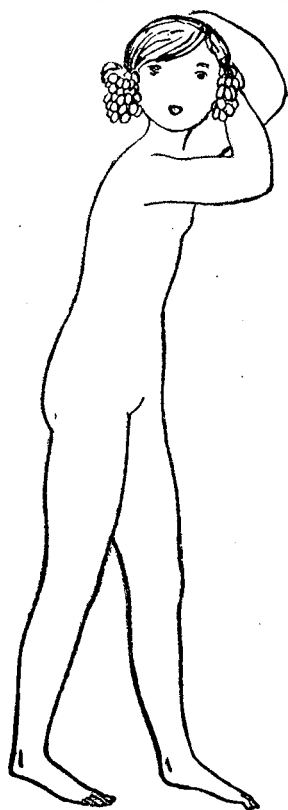
Privim Stambulul cum treptat în vis se pierde . . .
Amurgul cu turban de neguri strâns pe cap,
Il duce sub un cer de sticlă roz și verde
In care suliți lungi de minarete 'ncap.

Ca un copil suflând ușor clăbuci cu paiul,
Cu raza'i umflă 'n zări cupole de geamii —
Orașul ireal se clatină ca raiul
Și de-o să sboare 'n cer deodată, nu mai știi . . .

Căci surd în Ramazan a bubuit semnalul —
Sunt stele sau lumini ce pe geamii răsar,
Când sufletul în bărci își tremură fanalul
Pe-un Corn de Aur stins și vânăt, spre Fanar.

Stambul, April 1924

CÂND ASCUNDEAI ROMANELE...*)

DE

EUGEN TITEANU

DĂ-MI iar iubirea ta de-o vară,
Timiditatea ta școlară
Și barza vechiului desen
Din fabula lui La Fontaine...
Și clipa când, întâia oară,
Simțeam, că inima măsoară
Cadența versului divin
Din favoritul Lamartine —
Când mâinile ni se 'ntâlniră
Jucând pe suflet, ca pe-o liră

Atunci, în ceasul melancolic,
Când prima oară răsări
Din catechismul tău catolic
Romanul «Paul et Virginie»...

Și ia-ți din nou o guvernantă:
Solemnă, slabă, protestantă,
Ca barza vechiului desen

Din fabula lui La Fontaine...
Căci altfel vom sfârși romanul
Și ce visăm până la anul,
Când seara prinde să coboare
La școala «Fraților Catolici»,
Și când pe triste coridoare
Trec doar colegii melancolici?...

Paris, 1924.

*) Din Ciclul: «La Școala
Fraților Catolici».

C R O N I C I

I D E I , O A M E N I & F A P T E

ECOURI TĂRZII ALE UNEI POLEMICI

de

Nichifor Crainic

ÎN numărul 11 al „Gândirii” din 5 Februarie 1924, am tipărit la această rubrică un articol comentariu în legătură cu discuțiile ce se frământau pe seama mișcării religioase dela biserica «Cuibu cu Barză». Am făcut-o, pe de o parte, pentru a preciza punctele de discutat care erau încă învăluite în negură haotică, iar pe de alta fiindcă, în conflictul care se încinsese între oficialitatea bisericească și tânăra mișcare din parohia pomenească, vedeam, dincolo de persoanele angajate, o semnificație mai largă: lupta dintre ritualism și activism, dintre o biserică oficializată și amorțită în lacul pasivității și alta care îndrăznește să se ridice, vie și proaspătă, pentru a intra în ritmul vieții noastre actuale și pentru a-și căuta acordul cu psihologia contemporană; condiție fără care biserica e osândită la inactualitate, la anacronism. Nu eram, cum s'a crezut, un adept dogmatic al preotului Teodor Popescu, fiindcă nu cred în reformatorii dogmatici.

Toate cuvintele mele îi subliniau voința, sinceritatea și îndrăzneala cu care lua asupra-și mișcarea de reînviere morală, de înfrățire și actualizare a învățăturii date. E o cale pe care o socot mântuitoare și pentru biserică și pentru viața poporului nostru. Părintele Teodor Popescu a făcut, în urmă, declarații de completă anarhie dogmatică în fața sf. Sinod și a fost excomunicat. Dincolo de limitele ortodoxiei, eu nu văd nimic mai bun. Altfel, ce m'ar fi împiedicat până acum să-mi găsesc în grădinile eterodoxe arbori mai umbroși decât recent excomunicatul?

Acestea — pentru a fi limpede față de cei cari au reprodus articolul meu îmbrobodindu-l cu laude sub care svâcnia un anumit interes. Laudele acelea n'aveau de ce să mă măgulească. Ceeace m'a bucurat, m'a încântat și m'a distrat au fost

indignările pe care le-a trezit articolul. Le așteptam. Cunosc așa de bine oamenii cărora le erau adresate cuvintele mele!

În rândul întâiu: «Revista Sfântului Sinod» cum se subîntitulează «Biserica ortodoxă română» a ieșit, în sfârșit, din atitudinea ei de struț față de problema ridicată la «Cuibu cu Barză». De trei ani se agită această problemă în lumea ecleziastică: de trei ani revista oficială a Sinodului o ignora sistematic. Taberele se formau, creșteau, se încordau în lupte, marele public articula nedumeriri. „Biserica ortodoxă română” era datoare să spună dela început cuvântul de hotărâtoare lămurire. Totuși, ea a tăcut, a tăcut, a tăcut. Abia după ce punctele au fost precizate în paginile noastre, organul sinodal a scos capul din nisip. Înțelegeți: revista e condusă efectiv de o bună cunoștință a cetitorilor noștri: arhimandritul Iuliu Scriban. Prea cuvioșia sa... A răspuns deci în numărul din Martie al «Bisericii ortodoxe române» Pr. I. Mihălcescu, dogmatistul Facultății teologice din București. Veneratul meu profesor îmi trimite o blajină dojană și, mai pe departe, o acuzație de erezie muiată în untdelemn: cum să ședem frumos, cum să ne purtăm cu mai marii noștri (ca să trăim bine...) Căci altfel... Paralel, Părintele I. Mihălcescu, care cu greu se lasă urnit în primejdioasele discuții dogmatice, începe o serie de studii privitoare la cultul sfinților — căci acesta e miezul discuției în jurul «Cuibului cu Barză». Au ieșit până acum două articole prețioase. Ele privesc documentarea istoric-scripturistică a chestiunii. Deci nu mă privesc direct: eu n'am negat istoricitatea cultului sfinților. Dimpotrivă. Precizările mele erau de alt ordin: intervenționismul sfinților e, din punct de vedere al dogmaticii

sistematice, o problemă nerezolvată. Dacă admit că sfântul «poartă rugăciunile mele către Dumnezeu» cum zice părintele Mihălcescu, atunci limitez pe Dumnezeu într'un spațiu oarecare și strivesc astfel dogma pretutindintății sale. Am arătat că justificarea rațională ce se face de obicei e falsă. O formulă limpede, filosofic-teologică, de sinteză între cele două antiteze nu avem. Eu pe aceasta o caut. Restul se găsește ușor în orice scriere dogmatică. Dar restul acela e insuficient pentru intelectualul de azi, care crede, care voiește să creadă. Și biserica e datoare să dea intelectualității formule logice acceptabile. Căci odată câștigată intelectualitatea unui popor, biruința bisericii e asigurată. Dar să așteptăm urmarea articolelor părintelui Mihălcescu.

În dojana blajină pe care mi-o face, veneratul meu profesor mă previne că, dacă eu aplic legea talionului, s'ar putea găsi cineva care să mi-o aplice și mie și lucrul n'ar fi plăcut.

Acel cineva s'a găsit.

Dar lucrul nu mi-a căzut deloc cu neplăcere.

Dimpotrivă: cu amuzament.

Acel cineva se ghicește ușor: e Prea Cuviosia Sa arhimandritul Iuliu Scriban. Răspunde sub un pseudonim de circumstanță și pe puncte: 1, 2, 3, după obiceiul «polemicilor» sale purtate cu vitejia a vreo 99 de pseudonime. Mult trebuie să fi trudit arhimandritul la acest răspuns: articolul meu a ieșit în 11 Februarie; al său abia în luna rozelor. Și cum în luna rozelor înfloresc ispitele lumii acesteia, elegantul călugăr și-a adus din nou aminte că e bărbat frumos. Prin contrast, găsește că persoana mea e... urită. Citez textual primul punct din răspuns: «1. Natura ingrată l-a făcut pe Nichifor Crainic un dușman neîmpăcat al oglinzilor și fotografiilor. Ceeace n'a putut suferi în viața sa e oglinda și în deosebi fotografia», etc.... etc... Adică reversul acestui profund dispreț față de urîtenia mea (totuși sânt și eu creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, prea smerite călugăr!) e acesta: «(Natura darnică l-a făcut pe arhimandritul Scriban un amant încântat al oglinzilor și fotografiilor. Ceeace cuviosul a iubit mai mult în viața sa e oglinda și în deosebi fotografia». Perfect adevărat. Toată pasărea pe limba ei... Nici eu nu zisesem altfel când am afirmat că, amestecându-se într'o discuție gravă ca aceea din jurul «Cuibului cu Barză», n'a contribuit la lumina-rea ei decât cu două fotografii publicate în «Dîmineața». Frumos bărbat!

Dar mă rog, ce criteriu e acesta de a judeca pe oameni, în revista oficială a sf. Sinod, după urîtenie sau frumusețe? Elegantul călugăr cu brațele bărbierite, pudrate și parfumate, și-a pierdut măsura. Slavă ție, Doamne, că m'ai făcut bărbat urît!

Afară de această vină de rangul întâiu — urîtenie fizică — arhimandritul Scriban îmi mai găsește două; secundare acelea: de ordin etic: inconsecvența și trădarea de... patrie. Serios!

Inconsecvența față de P. C. Sa care, se știe, e centrul și principiul Universului. I-am fost elev în seminar. Și am ținut la dânsul și am crezut într'însul. E foarte adevărat. Credeam cu toată naivitatea mea de copil că acest om avea să fie salvatorul bisericii noastre. O lume întreagă a crezut. Și a venit răsboiul. Tunurile nemțești zguduiau geamurile Bucureștilor. L-am întrebat atunci, sub bombardament: Ce faci, Prea Cuvioase, rămâi sau pleci în Moldova?

— Rămân aici, mi-a răspuns.

— Dumnezeu să-ți ajute — i-am zis cu ochii în lacrimi. Gândește-te ce înseamnă pentru Belgia Cardinalul Mercier.

— La asta mă gândesc, adăugă arhimandritul cu mândrie.

Și-am plecat cu durerea mângâiată că țara aceasta călcată în cizme ucigașe va avea într'însul strigătul de protest care să s'audă până în fundul Europei, până în largul lumii.

Peste un an și jumătate, în tranșeele Moldovei cădeau manifestele ticăloase ale mitropolitului Conon. Arhimandritul Iuliu Scriban figura pe spurcata hârtie. Iși iscălise actul de sinucidere morală.

Cum să mai cred? Ce consecvență față de săvârșitorul unei crime, chiar dacă jurații l-ar fi achitat? Fapta rămâne. Tată să-mi fi fost, frate să-mi fi fost, el era pentru mine ca un mort. Nu vreau să cunosc consecvența față de oameni, ci consecvența față de principii. Când omul în care am crezut calcă în picioare principiul pe care-l socotesc sfânt, omul acela nu mai există pentru mine. Arhimandritul Scriban scrie și azi că trădarea lui «s'a isprăvit corect și cinstit prin achitare». Și e senin și fericit când o scrie, și măgulit că e bărbat frumos!

Dar pentru aceeași faptă, mitropolitul Conon a fost rostogolit de pe scaunul de voievod duhovnicesc al țării. Două măsuri. Justiția e legată la ochi, dar în România ea a uitat să-și astupe și urechile.

Arhimandritul e însă senin și șugubeț. El face glume sinistre și imprudente: în revista sinodală mă scoate, cu judecata-i pervertită de cazuistică, trădător de patrie. Deștept bărbat! Motivul? În acelaș număr din «Gândirea» unde apărea articolul meu, figura și o năvală de Ion Slavici. Raționamentul e minunat: colaborând la aceeași revistă cu d-l Slavici, mi-am trădat patria. Arhimandritul Scriban e îndurerat.

«Gândirea» însă nu e revista mea personală. Fiecare dintre redactori purtăm singuri responsabilitatea scrisului nostru. La un moment dat, m'am văzut și eu alături de d-l Slavici, în acelaș compartiment. Nu mă turbură deloc. Trenul ne-a purtat pe amândoi. Nici eu nu sunt responsabil că d-l Slavici se coboară la Berlin bunăoară, nici d-l Slavici că eu mă cobor la Paris bunăoară. Ce-ar fi dacă, după acelaș raționament, am aplica Sfântului Sinod calificativele arhim. Scriban, fiindcă dânsul redactează revista sinodală în care, totuși, se scriu asemenea absurdități?

P. S. — Voind să se justifice față de d-l Nichifor Crainic — nu însă cavalește, cum ar fi fost obligator pentru oricare altul decât păr. Scriban, P. C. Sa izbește și în mine, prin sârmanu. acela de preot, care deși e o ființă hirotonită se pretează la sugestii periculoase. Prin el păr Scriban, mă face și pe mine trădător, pe faptu că așa fi persiflat poporul român.

Dacă păr. Scriban va dovedi aceasta, adică, dacă va cita din presa rusă, sârbă, polonă, bulgară — în care scriu — un singur rând scris de mine ofensător pentru poporul român, eu mă voi pedepsi singur cu oțel, ca un mare ticălos — deși formal din partea mea o trădare n'ar fi fost posibilă. Din contra, zic eu, când în România ocupată de germani, păr. Scriban, făcea pe Mercier, în sensul în care arată d-l N. Crainic, eu eram, (închipește-ți — părinte Scriban)

tot pe un fel de front român. Păr. Scriban e invitat să cerceteze presa română dela Iași la începutul anului 1917, ca să se încredințeze.

Și fiindcă nu-și va dovedi bărbieria, sunt silit să vadă în P. C. Sa pe călugărul din «Bărbierul de Sevilla» de Rossini.

E deci un Don-Basilio pentrucă-i place calomnia. Să faci pe Don Basilio e plăcut și, probabil, folositor cu condiție însă să admiți că viața e o operă. Fiindcă însă viața e ceva mai compli-

cată decât o operă de Rossini — să te aventurezi în romanțele bărbierii, înseamnă... înseamnă multe lucruri pe care le vom spune la nevoie.

Prin urmare când îl veți vedea pe stradă, să nu-i strigați, dar să gândiți că-i un:

Don Basilio! Don Basilio! Don Basilio!

Iar eu îi trimit un avertisment:

Calomniez, calomniez, il n'en restera rien!

G. M. IVANOV

GRAMOFONUL INDEPENDENT

SAU ÎNCĂ

M. DRAGOMIRESCU, INSTITUTUL DE LITERATURĂ ȘI ROMÂNIA MARE

de

Al. O. Teodoreanu

Din volumul «TĂMÂIE ȘI OTRAVĂ» ce va apare în curând.

Buletinul 1—9 pe 1921—1922. Partea I
(Teorie literară).

Les sots sont ici-bas
Pour nos menus plaisirs.

Gresset.

Se 'ntreabă-un critic: «tu Horațiu
Ce stai acum în Olimp,
Pe când trăiai, oare cât timp,
Și cam ce loc aveai în spațiu?»

Și i-a răspuns atunci Horațiu,
Cu domiciliul în Olimp:
«Dragomirescu are spațiu,
Horațiu însă n'are timp».

A. Mirea (Caleidoscop).

CONVERSAȚIE

(Scena se petrece la Lipsca, pe când domnul M. Dragomirescu făcea doctoratul în filozofie).

COLEGUL

Mihalache, tu l-ai cetit pe Kant?

D-1 M. DRAGOMIRESCU

Eu nu-l cetesc pe Kant!

COLEGUL

Dar pe Schopenhauer?

D-1 M. DRAGOMIRESCU

Eu nu-l cetesc pe Schopenhauer.

COLEGUL

Nici pe Nietzsche?

D-1 M. DRAGOMIRESCU

Eu nu-l cetesc pe Nietzsche.

COLEGUL

Bine Mihalache, dar ce fel de doctorat în filozofie faci tu, dacă nu cetești nici un filozof?

D-1 M. DRAGOMIRESCU

Uite ce-i dragă, eu vreau să fac critică în literatura română, deaceea nu cetesc nimic și mai ales străini pentrucă ași risca să-mi alterez personalitatea.

(Gura lumii).

* * *

Pentru copilăria și adolescența celei mai încercate generații, d-l M. Dragomirescu a fost un fenomen autumnal: obsesie. La începutul anului școlar, odată cu cele din urmă frunze moarte ale toamnei, dispăreau din vitrinile librăriilor, exemplarele cu înveliș atrăgător. În locul lor, odată cu ciurle și corbii, coperta cenușie a îngrozitoarelor manuale didactice. Peste toate, ccvârșitor, titlul tenebros al cursului de limba română: M. Dragomirescu. Din înalt ordin ministerial, prin el și numai prin el, mijlocitor oficial de literatură și retorică, fragedele vlăstare puteau lua contact cu scrisul lui Eminescu, Creangă, Coșbuc, Carageale. Printr'o tainică vrere a destinului el și numai el avea să asocieze o tristă amintire numelui celor mai dragi sufletului nostru scriitori. În ceasurile ce-ar fi urmat să fie de încântare și reculegere, nu puteai cutreera hudețele Humuleștilor, nu te puteai veseli la «Nunța Zamfirei», nici urmări luna plutind «Pe mișcătoarea mărilor singurătate», în închipuirea halucinantă a celei mai frumoase vârste, fără ca d-l M. Dragomirescu să nu te tragă înapoi, de picioare, în mocirla cu mormoloci și râme, a notulei sale explicative.

«Mais hélas! Ici-bas est maître: sa hantise
Vient m'ecoeurer parfois jusqu'en cet abri sûr,
Et le vomissement impur de la Bêtise
Me force à me boucher le nez devant l'azur».

* * *

Dar a trecut și asta. Am părăsit școala cu certitudinea că d-l M. Dragomirescu nu-i nici destul de înțelept ca să fie critic, nici destul de nebun ca să fie scriitor. Il ertasem (pe jumătate) și-l uitasem aproape. Mi-l amintea arare vreo cronică veselă, o caricatură, o anecdotă. De multe ori însă, la auzul numelui său, vechile revolte reînviau tumultuoase. Simțeam (mărturisesc) o francă aversiune față de acest om pe care nu-l văzusem încă. Dragomiresco-mihalachizarea literaturii noastre mă irita. Căci nu se poate contesta că în acest jalnic moment al desvoltării noastre literare dominat de prezența sa, d-l M.

Dragomirescu reprezintă o realitate culturală (calificativul e la modă).

Onoare lui! Onoare țării!

* * *

Au trecut ani.

«Realitatea culturală» s'a micșorat în mintea mea treptat, treptat, până la dispariție. Dar iată, în timp ce-mi făceam serviciul militar, într-o noapte limpede de lunie, în tabăra dela Dadilov, numele d-lui M. Dragomirescu înveselind restriștea unui întreg contingent de tunari. Se făcea mare haz pe vremea ceia, printre ofițerii și elevii școlai de artilerie, de cursurile de drept internațional ținute de-un căpitan, viitorilor ofițeri dela altă școală.

Cum ne apropiam de terminarea stagiului, regimentul se îndulcise simțitor și ca un semn al libertății apropiate, lanterna dela cantină se stingea mai târziu.

Lângă baterii (cu sifon și gheață) ne fixasem pe poziție, în jurul unei mese, mai mulți camarazi. Se citau definiții și maxime din cursul căpitanului profesor de drept. Un locotenant, băiat cu carte și prietenos cu elevii, trăgea cu urechea și râdea cu poftă, când, unul din cei mai mucaliți brigadierei ai seriei, student la litere, interveni: «De ce râdeți domnilor de-un nenorocit pus să ție «din ordin», un curs pentru care n'are nici o pregătire și din care nu-și face nici o fală? Căpitanul în chestie vorbește de dreptul ginților, tot așa cum ar vorbi de datoriile plantonului sau de cometa lui Haley, dacă i s'ar porunci s'o facă. Dumneavoaștră știți doar cum se procedează în armată. Serviciul interior specifică de ex. că la orele 5 recrutul român trece la robinet și-și spală fizionomia. Dacă e găsit la robinet fără să se spele urmează acelaș dialog stereotip:

SERGEANTUL

De ce nu te speli, mă leat? (așa și pe dincolo).

LEATUL

Nu curge apa, trăiți don sergent.

SERGEANTUL (teribil)

Să curgă!

Și dacă apa se încăpățânează să nu curgă (ordinul nu se discută), leatul e dus la arest, pentru ca un gradat să-i facă «teoria ordinului» (așa și pe dincolo). Căpitanul nostru față de știința dreptului e tocmai ca soldatul față de robinet. A făcut sau n'a făcut dreptul, el a primit ordin «să știe,» ba încă să învețe și pe alții. Prin urmare domni mei, lăsați căpitanul în plata Domnului, că nici el nu-i bucuros și dacă aveți chef de răs, poftiți la facultatea de litere din București, să vedeți acolo reprezentăție».

După această introducere, spre delectarea unanimă, camaradul începu o descriere amănunțită a cursurilor și seminariilor profesorului M. Dragomirescu. Din spusele lui am aflat cu toții că d-l M. Dragomirescu are despre literatură o concepție quasi-militară și că asemeni instructorilor din oștire d-sa face Teorie (teoria imaginii, hiperbolei, semnului de întrebare, teoria accentului circumflex, etc.). D-sa așează scriitorii în formație de secție, pluton, companie (e depestraș),

regiment, brigadă, etc. punând totuș în locul ofițerilor generali, autori geniali. Mai mult. Anticipând regimul sufragiului universal, d-sa se fește a înainta în grad un scriitor sau a-i trece vre-o calificare în memoriu, înainte de a se asigura de consensul majorității studenților. De aceea, de câte ori d-l M. Dragomirescu vrea să afle situația exactă a unui scriitor, îi pune candidatura și urna decide. Așa de pildă d-sa deosebește 12 feluri de poporanism, dintre care unul instrumental (ce-o mai fi și asta?). Vrem să știm ce fel de poporanism caracterizează o anumită publicație sau un anumit publicist? La vot!

Alta.

Domnul M. Dragomirescu, după 20 de ani de cercetări asidui a găsit că pentru a fi complect genial, un scriitor trebuie să întrunească 32 de condițiuni sine quibus non (nimeni nu le-a întrunit pe toate, crede d-sa). Combinațiunile diverselor calități dau naștere la probleme, al căror rezultat precis e edificator și indiscutabil. Așa, conu Leonida față cu reacțiunea, pus în ecuație, a dat rezultatul neașteptat că e o operă «gingașă». Prin ce alt procedeu s'ar fi putut obține această precizare matematică?

Nu știm rezultatul scrutinului pentru toți poezii aleși. E suficient să menționăm (cu titlul de curiozitate) că votul a hotărât că poeta Carmen Sylva este o lyrico-intimistă și Maurice Maeterlinck un «lyrico-caduc».

Dar partea cea mai comică a acelei nopți neuitate, în care am aflat aceste, a constituit-o momentul, în care, încurajat de râsetele spasmodice ale cercului din ce în ce mărit, veselul brigadier a avut inspirația întru toate isbutită, să facă citații din aforismele căpitanului profesor și ale profesorului instructor, lăsând analogiile să se stabilească singure. A trecut cam mulțor de atunci, așa că mi-e cu neputință să desprind din memorie ceea ce aparține căpitanului de ceea ce aparține d-lui M. Dragomirescu. De altfel, cele mai multe din cugetările ce vor cita s'au răspândit în toate colțurile țării, neîntârziind să câștige o binemeritată faimă. Cum, pe de altă parte, atât d-l Dragomirescu cât și căpitanul au făcut școală, las pe sama numeroșilor lor discipoli stabilirea paternității, ca nu cumva posteritatea să atribue căpitanului ceea ce aparține Dragomirescului și nici Dragomirescului ceea ce aparține căpitanului. Cetitorul va trebui să convie că unui ne-specialist îi e foarte anevoje să se descurce. Iată:

Socialismul este atunci când lucrătorii din Germania nu mai vor să lucreze în fabrici.

* * *

Operile geniale își are obârșia în genialitatea autorilor.

* * *

Un escadron care caii se întorc asudați, nu se poate spune că s'a mărșăluit bine. (Cu toate că e vorba de-o operație militară, nu socotim maxima aparținând căpitanului, deoarece în dreptul ginților nu e vorba de escadroane în marș. Să fie atunci maxima de d-l M. Dragomirescu? Simplă hypoteză).

Românii au avut un actor genial: de Max și în loc să-l păstreze, care ne trebuia, l-a lăsat

să se ducă la Paris care mai are și alții și care acum e societar la Comedia Franceză, pe când noi numai pe el și în dauna scenei noastre ne-a părăsit, pentru că politica nu se interesează de genialitate socotind-o fără folos, când din contra o țară trăește numai prin geniile ei de ex. Franța, deoarece geniul e în afară de timp și spațiu de ex. Goethe, el fiind etern, măcar că s'a susținut, mai ales de către simbolisți, care se știe că este școala incoherenței, susținută și de Bergson în care a greșit și el cât e el de Bergson, cum că geniul aparține umanității care eu cel întâiu am scris la noi în «Convorbiri» că el trebuie să fie înainte de toate național, altfel degeaba mai este geniul, și mai bine ne lipsim.

* * *

Nihilisții sunt niște ăia din Rusia, care s'a pripășit și la noi vreo trei, dar siguranța generală i-a prinseră și doi fugind a mai rămas unul închis la Jilava, care la noi nici nu poate fi socialism, fiin o țară eminamente agricolă.

* * *

Brunetiére practică teoria evoluției literare, care reduce critica, care e de esența ei estetică, la istoria literară care duce la biografie. Dar după cum am dovedit într'o precedentă prelegere criticul nu are a ține seamă decât de producțiile geniale care nu pot pentru ca să fie în ritmul evoluției literare obișnuite care privește numai talentele nu și geniile care e de sine stătătoare. Când analizăm opera lui Shakespeare, Dante sau a poetului Talaz, poate ca să mai fie vorba de evoluție literară? Aud?

* * *

Moravurile scriitorilor noștri tineri este de neamauzit. Ei scrie recenzii obraznice și bârfește autori consacrați, care în nici o țară civilizată nu s'a mai auzit. În loc să cetești, să te plimbi și să meditezi asupra operilor geniale, te aduni acolo trei, patru scriitori, la cafenea sau în localuri și bârfești colegii absenți și chiar pe cei mai buni critici ai neamului, care ar face mai bine cei mai mulți și chiar toți să învețe ceva dela ei.

Așa ne-au găsit zorii zilei la cantina taberii din Dadilov.

* * *

Terminând serviciul militar m'am întors la București. Pe calea Victoriei întâlnesc un tânăr profesor universitar. «Ce mai faci Domnule?» — «Bine», zic. «Am auzit că te ocupi cu literatura». — «M'da! — răspund plictisit. «Uite ce-i» — zice, rău faci că nu te duci la seminărlul lui Dragomirescu. E singurul om din țară dela care poți învăța cum să analizezi o poezie. Ne-am despărțit. La seminar nu m'am dus. Nu țineam să analizez poezii. Pentru analize de altă natură (Doamne ferește!), la o nevoie aveam adresa altor laboratorii.

A doua zi am aflat că pierdusem o ședință memorabilă. Discipolii pususeră la vot însăși persoana maestrului. După lungi și aprinse discuții s'a concedat că e inutil și fastidios să adaugi numelui său 32 de calificative. De aceea, de comun acord, adunarea n'a pus în discuție decât pe cele mai caracteristice (Maestrul a aprobat).

Rezultatul votului:

Domnul Mihail Dragomirescu este un didactico-esteticosintetico-integralo-genial.

* * *

Peste votul acesta a trecut războiul, sdruncinând din temelii întreaga planetă. S'au făcut și desfăcut împărății și popoare, așezăminte multisekulare au dispărut sub valul lui de sânge, capi de Stat ce până eri urneau zeci de armate ridicând un singur deget, au fost dați la o parte de capriciul unor împrejurări ce-au stat de apururi de asupra lor.

Domnul M. Dragomirescu a rămas unde fusese: plutește ca un dop de plută, la suprafața oceanului de prostie al inconștienței majoritare, în care calmul plat pare a se eterniza decând lumea.

* * *

Dela terminarea serviciului militar și până acum, nu mi-am mai văzut prietenul dela Dadilov decât de două ori. Prima oară, în cele dintâi zile ale războiului, într'un marș în Ardeal. Bateria mea trebuia să ocupe poziție la Toplița. A lui, nu mai știu în ce regiune învecinată. Ne-am întâlnit în zori de zi, la o răspântie. Aveam o bună bucată de drum de făcut împreună. Șoseaua se întindea înaintea noastră, imaculată, ca un preș desfășurat ca să trecem, de soarele ce-și arăta după munți capul hilar de clown congestionat. Nici urmă de nor nu păta albastrul necuprinsului, nici o boare nu turbura liniștea desăvârșită. Arar, din lanuri îndepărtate, ne ajungeau pitpalacuri răzlete, ca într'o povestire vânătoarească de Alexandru Cazaban.

Când ai 21 de ani, când ai dormit sub cerul liber și ți-ai răcorit trupul odihnit cu apă de izvor, când mergi alături de-un prieten, călare pe-un cal sprinten pe care deabea îl ții în frâu, când pleci cu credința că vei contribui cu ceva la o victorie dreaptă și sigură, când toate acestea se întâmplă într'o răcoroasă dimineață de August, nu se poate să nu fii optimist.

Tovarășul meu de arme, ca mai toți tinerii trăia în viitor. Se destina dăscăliei. Se vedea pe catedra unei școli «românești din Ardeal», îndrumând sufletele viitorilor cetățeni ai unei Români pentru a căreia întregire a pus și el umărul.

Suiam încet la deal aruncându-ne din când în când ochii spre chesoanele care înaintau încet, ca o coloană de broaște țestoase privită cu lupa. Din una 'n alta ne-am amintit de vremea petrecută împreună la București, în școala de artilerie, apoi în tabăra dela Dadilov, de petrecerile ultimilor zile, de maximele profesorului Dragomirescu. Dar prietenul meu încrunță sprincenele. Nu mai glumea. Ajunsesem la punctul dela care drumurile noastre se despărțeau. Ne-am strâns mâna și înainte de a-mi întoarce calul spre bateria mea rămasă mult în urmă, prietenul mi-a spus:

«Cu Mihalache Dragomirescu se sfârșește capitolul «cultură» al României mici. România Mare nu poate începe cu el.

Noroc!

Noroc!

* * *

A venit pacea, prelungind peninsula balcanică dela Nistru pân'la Tisa.

Avem un vis de împlinit
Copil al suferinții ¹⁾.

Iată-l. Aeeva. Priviți vă rog.
E visul unui neam ce-așteaptă
De mult o dreaptă sărbătoare ²⁾.

Ăsta e. S'a făcut ce s'a putut. Visele nu au credit în combinațiile politice. Acestuia, marii noștri bărbați de stat (descoperiți!) i-au substituit realitatea României actuale. Prin urmare visătorii, după cum se și cuvine au rămas cu visul.

* * *

Mi-am întâlnit prietenul pentru a doua și ultima oară într'un orașel de provincie. Ieșea dintr'o clădire mare și era salutat cu mult respect de-o seamă de copii cari, îmbrăcați în uniforme negre treceau în grupuri pe lângă el.

— Ce cauți aici? — îl întreb.

— Profesor de română.

— Ești mulțumit?

Drept răspuns, din buzunarul unui palton uzat (de stofă cazonă), prietenul scoase o carte groasă ca un dicționar. Cetesc: Curs de limba română, clasa VII-a secundară, M. Dragomirescu. Zâmbeam. Cred că-i o formă numai — zic — căci îmi închipui că tu nu predai după asta. — Ba te 'nșeli grozav, îmi răspunde, trebuie să urmez programul, că încă nu-s definitiv. Dacă mă prinde vreo inspecție că nu fac cursul după carte, mă dă afară.

Ne-am așezat la masă, într'o berărie din apropiere. Imi examinam prietenul pe furiș, cu coada ochiului. Se schimbase mult. Un pic de burtă, un început de chelie, o haină uzată... Aici sfârșesc idealurile sveltului ofițer de pe șoseaua Topliței. Se mai revoltă puțin, fiindcă e la început. Cu timpul se va forma. Definitivat, înșurătoare, puțină zestre, un locușor în parlament dela conu Mitică sau conu Georgică, ceva tantieme într'un consiliu de administrație și iată-l în fine pricopsit, mulțumit și bun român pe deasupra. E trist totuș să te gândești că omul acesta a învățat, a suferit, a visat, a încălzit în inima lui gânduri scumpe cum își încălzește vulturul puii și că s'a dus cântând să-și dea vieța pentru țară, ca să se întoarcă sclav al unei coperte de carton cu prostie condensată, pe care nu poate fi scris nimic alt decât Mihail Dragomirescu.

* * *

Cu vre-o trei ani în urmă, am avut aface personal cu domnul M. Dragomirescu. Mi se înfățișa ca membru în comitetul de lectură al Teatrului Național din București. Datorită prestigiului de care domnia-sa se bucură printre ceilalți membri (se putea altfel?) mi-am văzut respinsă o piesă cu o săptămână înaintea acceptată. Cu toate acestea ar fi inechitabil să susțin că d-sa mi-a făcut o nedreptate. Că piesa a obținut un mare număr de spectacole pe scena unui alt Teatru Național și că rețelele pe care le-a făcut au determinat comitetul respectiv s'o premieze e altă chestiune.

Eu ași jura oricând că d-l M. Dragomirescu a fost sincer și de bună credință atunci când a susținut respingerea ei. Și cu toate că momentul

în care am luat contact cu d-sa e acela în care îmi făcea, în definitiv, o mizerie, trebuie să mărturisesc că m'a cucerit. Am cerat, cu menajamente, să-i dau oarecare lămuriri, dar m'am convins repede că n'a înțeles nimic. Mi-a vorbit cu atâta seninătate, candoare și bonomie încât vechile mele resentimente s'au topit pe dată, ca un fulg de omăt căzut în palmă. Inexpresivitatea expresiei sale mi-l dovedea nevinovat. M'am simțit copleșit, deodată, de-o subită și compătimitoare simpatie. Și dacă a-și fi ascultat porunca afectelor mele turburate, în genunchi i-ași fi cerut ertare. Pentru tot ce scrisesem, pentru tot ce vorbisem, pentru tot ce gândisem despre d-l M. Dragomirescu simțeam remușcări. Ceia ce-mi făcuse era atât de natural, atât de în firea lucrurilor! Antipatia mea violentă față de domnia lui îmi părea tot atât de ridicolă ca furia copilului care bate copacul pentrucă face vânt. Am scorbit scările Teatrului Național cu inima împovărată de-o ciudată emoție. Când să ies, fără să vreau, m'am uitat înapoi. L'am zărit în capul scărilor ca un Arhanghel (Mihail) cu cioc și fără aripi (Dragomirescu), făcând eforturi emoționante pentru a-și pune galoși.

Eșind în stradă nu mi-am putut reține să nu murmur cu un accent de infinită compasiune: bietul om!

* * *

În noaptea aceea am avut un vis care contraria în totul nouile mele dispoziții sufletești față de domnul M. Dragomirescu. Mă găseam în baraca unui iarmaroc. Într'un basin, o focă. Alături, într'o cușcă d-l M. Dragomirescu. La gât avea atârnată o placă ce purta inscripția, în litere chirilice: «Gramofonul independent» (v, incoherența viselor!). În fracul roș al dresorilor de bestii, camaradul meu de arme, profesor de limba română. Deodată, mică încăpere începe să se populeze: Caragiale, Eminescu, Creangă, Coșbuc, Anghel, Iosif. În fața adunării înveselite, domnul Dragomirescu începe să execute felurite mișcări, la comanda omului în frac. După fiecare serie de exerciții și giumbușlăcuri domnul Dragomirescu sărea pe-un trapez cu o dexteritate de mirat la un om corpolent ca d-sa și mânca alune. În timp ce se repauza astfel, omul în frac îl prezenta publicului, atribuindu-i însușiri fantastice:

«Acest ins cu anatomie anormală (are osul sacru în nas și vice-versa) prezintă totuș înfățișarea omului matur. E român, vaccinat, major și critic literar. E cea mai vie contradicție a teoriilor darwiniene. La subțioara ambelor mâini prezintă solzi și urme de aripi înotătoare. Sub ultima vertebră e înzestrat cu o prea frumoasă coadă în evantaliu (roș, verde, galben, albastru, indigo și violet). Partea curioasă și enigmatică o constituie cele trei excrescențe (două pe omoplatul stâng și una pe călcăiul drept) în care s'au găsit urmele unui lichid asemănător aceluia cefalo-rahidian dela om și maimuță. Dacă îl mulgem, constatăm, cu ajutorul hârtiei de turnesol că sânul stâng conține un acid, pe când cel drept o bază. La vârsta de 19 ani posedă 20 de noțiuni (în ultimul an a făcut progrese) pe care le lega în propozițiuni și fraze, cu o facilită neîntrecută încă de nici un papagal. Când a început să se ocupe cu literatura, știa să deosebească (dacă nu era obosit) cuvintele: masă, casă, pat, copac, pește, creion, smântână, foarfece, șoșon, vax, cocoș, pastă de dinți, cataligi, Japonez,

¹⁾ O. Goga

²⁾ O. Goga

revolver și chiar velociped. După trei decenii de fachirism și auto-mutilare prin lectură a isbutit să vorbească ușor cu gura deschisă, fără să miște buzele. Profesorul Pitulescu presupune că învățătura acumulată, în urma unui bizar proces fiziologic (cauzat — după prof. Parhon de glanda tyroidă) s'a precipitat în plăci de gramofon, de dimensiuni discredscânde, atingând un maximum în abdomen (centru principal al intelectualității tipului) și un minimum în degetele picioarelor (are treisprezece). E suficient să-i presezi nodul ombelical pentru ca maxilarele să se caște automat și omușorul (foarte elastic și prevăzut cu ac) să atingă placa. Astfel, prin cavitatea bucală ce afectează forma unei leici (pâlnie) și devenită în circumstanță cornet acustic putem auzi vocea lui Taine, Dante, Adelina Pati, Alexandru Mavrodi sau Cristofor Columb. Refuzând intervenția hirurgică în timpul vieții nu se știe bine dacă în compoziția internă are și organe similare cu ale altor animale, sau dacă e acționat exclusiv de șuruburi și roți. Lipsa creierului îi permite îngurgitarea a orice cantități de alcool fără să se îmbete.

S'a observat că de câte ori își pune o pălărie mai strâmtă întregul craniu pârâie (ca harbuji) în timp ce pe gură, nas și pe-o ureche (cealaltă o astupă cu dop de ebonit) încep să-i curgă sămburi de cucurbitaceu. Motivat de adagiul că de unde nu-i miez nu ies sămburi, senatul universitar i-a încredințat catedra de literatură română de la facultatea de litere din București. Când se supără, barbișonul i se lungește ca o stalactită de plumb topit și din solul umezit astfel crește imediat o ciupercă din specia tricofiției, prevăzută cu doi gândaci și trei vermi. În asemenea împrejurări ochelarii îi sar de pe nas ca un școlar jucând capra. Până în prezent a spart un milion. Pentru a evita cheltueli inutile, familia i-a cumpărat un lăntuc... Aici m'am trezit. Ce visurât! Ședeam la un hotel de pe calea Victoriei. Sun. Apare un chelner bătrân și foarte afabil. Un ceai te rog. Și pentru a răscumpăra grozăvia involuntară din timpul somnului îl întreb:

— Arhip, nu-i așa că d-l M. Dragomirescu e un bărbat frumos și deștept?

Mi-a răspuns cu o superbă curtenie profesională:

— «Frumos, domnișorul, și deștept; de ce să nu fie frumos și deștept? Toți boerii is frumoși și deștepti. Dac' au învățat carte!»

În modestia lui umilă, nici nu-și închipuia bătrânul Arhip că în momentul acela reprezenta opinia tuturor guvernelor României Mari, față de ceia-ce își închipuesc a fi cultura românească.

* * *

Dar d-l M. Dragomirescu nu e numai profesor universitar, membru în comitetul de lectură al Teatrului Național, membru în toate comisiile de premii, autor de cărți didactice oficiale, foiletonist la Viitorul, membru în comitetele mai multor case de editură, fost vice-președinte al societății scriitorilor români, viitor membru al Academiei (de ce radeți?) etc., etc.,

Domnul M. Dragomirescu e Președintele *Institutului român de literatură* (Institut de beauté psychique et morale pour adultes). Spre delectare oamenilor veseli și documentarea medicilor alieniști, acest institut român de literatură scoate un monitor oficial al ședințelor, căruia îi zice Buletin al Institutului român de literatură.

Lăsăm la o parte puerilitatea chestiunilor puse în discuție în ședințele institutului și consemnate în buletin, ca de ex. (toate sunt de aceeași natură), întrebarea pe care și-o pune un conferențiar și care face obiectul discuției a doua ședinți (Buletinul No. 5, ședința dela 21 Martie 1923 pag. 27 și Buletinul No. 6, ședința dela 2 Maiu pag. 33): *Este contemplația estetică o simultaneizare a succesiunii sau o succesivizare a simultaneității?*

Ca și cum s'ar întreba: Sunt discipoli d-lui Mihalache Dragomirescu Mihalaco-Dragomiresciști sau Dragomiresco-mihalachiști?

Dar această doctorală publicație e tipărită în disprețul celor mai elementare reguli gramaticale. Într'un așezământ în care ideile maestrului se acordă atât de bine cu ale ucenicilor, subiectul nu se acordă cu predicatul.

Ex. *Mijloacele* formale care ne dă muzicalitate stă în legătură, etc. (Nu poate fi vorba de greșală de tipar: e clar) — pag. 2.

Decât că atunci când a reușit să creeze, *simbolizii*, etc. (pag. 2).

Aceasta ne explică panica de care e cuprins conferențiarul la pag. 14 în fața esteticeii lui Croce, când zice:

«Prin estetica lui Croce am putea să ne reînțoarțem la o artă unde totul este calcul, intelect și *mai ales gramatică*. (Doamne ferește). Nu voui săcâi cetitorul comentând enormitățile, de multe ori amuzante, totdeauna neroade, din acest Buletin.

Oscar Wilde scrie undeva: „Pour connaître la vendange et la qualité d'un vin, il est inutile de boire tout le tonneau“.

De aceea mă mulțumesc să transcriu (nu fără oarecare voluptate) câteva pasagii luate la întâmplare.

Se va vedea că d-l M. Dragomirescu e un monoman obsedat de ideia genialității, dublat de-un (fără voia lui) farsor. Bombițele de vax servite la acest festiv, în convingerea domniei sale sunt icre negre. Cetiți și vă veseliți.

* * *

Avem intuiția frumuseții numai când privim natura cu un ochiu de artist *genial* (pag. 18).

Operile *geniale* sunt produsul *genialității*. (pag. 25).

* * *

Estetica integrală vede în operile geniale niște adevărate ființe de sine stătătoare (Vaci? balene? papagai?), niște adevărate specii ale unei lumi noi — ale lumii psiho-fizice, lume deosebită și de cea fizică și de cea psihică (pag. 53).

Estetica lui Hegel formează un monument mai impunant prin poezia lui *genială*, decât etc. (pag. 50).

* * *

Guyau este mult mai interesant prin modul cum scrie decât prin ce scrie. Așa se face că el scoate așa de puțin din idea creațiunii *geniale* (pag. 47).

* * *

Viața operilor *geniale* este infinită (pag. 41).

* * *

Aceasta este deosebirea dintre operile de talent

și între operele *geniale*. Pe când cele dintâi, prin insistența atențiunii cunoscătoare, prin analiza părților lor ce par sintetizate, devin searbăde și se nimicesc în sensibilitatea noastră, operele *geniale* din contra, etc. (pag. 41).

* * *

Emoția estetică este rezultatul cunoștinței necesității cu care sunt legate între ele diferitele elemente ale unei opere de creațiune *geniale* (pag. 34).

* * *

Intr'o concepție științifică a evoluției literare nu trebuie ținut seamă decât de producțiile *geniale*.

Soarta marilor poeți (de ex. a unui Eminescu, Alfred de Vigny și chiar ¹⁾ Goethe) este în această privință concludentă. Așa fiind, ritmul producției *geniale* e altul decât al evoluției literare, așa cum o înțelege Brunetiére (saracul!), pag. 7.

* * *

Literatura ține seamă numai de operele literare *geniale*. Geneza acestor opere întrucât sunt *geniale* este inexplicabilă, iar fenomenele explicabile din opera *genială* nu au nici o importanță (pag. 9).

* * *

Atenția științifică nu e orientată dela toate operele unui autor ci e concentrată numai asupra unora din operele sale care se dovedesc că sunt *geniale* (pag. 9).

¹⁾ Chiar nu-i delicios?

Literatura scoate din cadrul istoric cele câteva capodopere ale sale și le pune în cadrul creațiunii *geniale* (pag. 10).

* * *

In ce privește teoria d-lui Scarlat Struțeanu despre deosebirea dintre poezie și literatură una având și fond și cealaltă numai formă — ar putea sta în picioare numai în cazul că pot exista opere literare fără să aibă nici un fond. Dar asta cred că nu se poate arăta nici odată. E o încercare interesantă dar nu destul de întemeiată, mai cu seamă când prin deosebirea introdusă de noi (Noi = M. Dragomirescu) între originalitatea elementară, cea intuitivă și cea plastică ca elemente de fond, s'a făcut *exact* demarcațiunea dintre operele ideologice (Phaedon de Platon) operele literare (Pseudokynegetikos de Odobescu) și operele poetice (Divina Comedie a lui Dante) pag. 44.

* * *

Intr'o discuțiune obiectivă nici «bergsonii» nu ne interesează nici «belphegorii» (Belphegor de J. Benda) căci atunci lupta literară ar degenera în luptă politică (pag. 59).

* * *

Arta nu este nici sentimentală, nici volițională, nici intelectuală. Arta este *integrală* (pag. 57). etc. etc. etc. etc. etc.

Prin urmare brigadierul dela Dadilov *nu spune povești*.

Nici n'am voit să demonstrez altceva.

AL. O. TEODOREANU

DIRECTIVA VALORILOR MAXIME

de

Stelian Mateescu

INTOCMAI ca și indivizii, societățile omenești sunt supuse legii fatale a morții; — sufletul societăților se poate totuș perpetua dealungul veacurilor. Cultura unei societăți este sufletul ei, concretizat în plâsmuirii reale. Căci întreaga evoluție socială, urmărește tendința permanentizării sufletului, în cultură.

O fundamentală problemă se înfățișează astăzi pentru societatea românească. Aspirând la permanentizarea propriului ei suflet, societatea noastră, n'a ajuns încă, decât prin câteva individualități izolate la constituirea și acceptarea conștiință a unei «directive». O lungă absență de preocupări în acest sens părea a arăta chiar imposibilitatea unei «revizuirii de conștiință». Deoarece abia în ultimul timp, publicistica românească — atât de vigilentă în urmărirea nesfârșitelor aventuri ale veșnic-agitaților generali portughezi — ori mexicani — își accentuă interesul și asupra rosturilor națiunii noastre în cadrul cultural-european.

În linii generale, divergențele iscate cu prilejul recentelor încercări de orientare, își găsiră expresia precizată în paginile «Gândirii», în două concepții cu aspect antitetic: pe de o parte, se afirmă necesitatea de-a ademeni cultura noastră pe căile colbuite, bătătorite de bunici, ale «parti-

cularismului etnic»; pe de altă parte, de-a o îndrepta pe drumul asfaltat al universalismului etatist.

I

În complexurile directivelor înfățișate, particularismul etnic (susținut de d-nii Crainic și Șecaru) porni dela idea tradiției; pe când universalismul etatist (reprezentat prin d-l Tudor Vianu) își avu drept origine «intenția inovatoare». Dar supusă unei reflexiuni critice, legarea în cupluri a acestor idei de directivă nu pare a fi îndreptățită. Particularismul etnic nu-i cu necesitate corelat tradiției — și nici universalismului etatist, inovației. Învățămintele filozofiei culturii nu indică drept o condiție a creației culturale, imobilizarea, într'o formă unică, a conținutului psihic-etic. Tradiția — în societățile naționale, ca pretutindeni, — conține în propria-i alcătuire virtualitatea celor mai nebanuite transformări. Pentru că inovația nu-i decât o desprindere centrifugală din masa: de superstiții, de iluzii, de judecăți și de prejudecăți fixate de veacurile lăsate înapoi.

În acelaș timp însă, tradiția — indiferent de lărgimea accepției cuvântului — nu-i legată numai de «grupurile restrânse». Dacă procesul con-

tinutății în timp și al «densității în spațiu» se poate sprijini prin urmărirea mișcării «Sturm und Drang», nu rezultă că centralismul (francez ori englez, de pildă) nu menține în cadrele culturii sale elemente tradiționale. «Refacerea momentelor europene», deși neconținut variabilă, nu implică eliminarea, din constituția structurală, a factorilor cari au participat la dinamica «momentelor» anterioare. Popoarele, în evoluția lor, sunt capabile, ca și natura, de mutațiuni revoluționare; în așa fel însă, încât în situațiile noi nu-i prea greu să distingă aproape întreaga schematică a trecutului. Orice inovație putând fi privită ca legal determinată de ansamblul unei experiențe acumulate, înlocuirile totale nu s'au realizabile decât în minunatele acrobații ale intelectului pur.

II

Disociind deci, în discuția de față, problema tradiționalism-novatorism de mărimea «grupurilor» sociale, să vedem întrucât sunt justificate dublele pretenții ale celor două schițe doctrinale.

Eroarea semănătorismului, precum a tuturor celorlora cari vor să inducă din mulțimea faptelor istorice necesitatea limitării etnice, vine dintr'o interpretare parțială. Tot fapte istorice, o sumă, pot însă infirma presupunerile, cu atât de numeroase și grave consecințe, ale particularismului etnic. O pildă: în Franța, Renașterea triumfătoare a «sugrumat»¹⁾ o întreagă cultură — a basmelor și epopeilor veacurilor al XII-a și al XIII-a. Dar cine poate spune, — de-ar fi numai pentru amuzament — că ea a scos pe francezi din civilizația internațională? Și cine nu poate recunoaște, că tocmai ea le-a dat un loc, pe care până atunci nu isbutiseră să-l aibă? Clasicismul, de bună seamă steril, dacă-i se înglobează toate mediocritățile unei epoci, nu a fost lipsit de plămuii noi și universal-valabile. Sub influența antichității el putu să reacționeze față de manierismul de importare italiană și reuși să puie capăt multor grosolanii autohtone, subtilizând gustul, și imprimând un ritm ale cărui undulațiuni se resimt până astăzi. Ceeace, de fapt, revine la aceasta: «literatura franceză a devenit un bun al întregii Umanități, prin ridicarea ei la Umanitate».

O altă pildă: Se vorbește adeseori despre etnicitatea curentelor culturale germane dela sfârșitul secolului al XVII-a. Dar pentru ce nu se ține în seamă că ele apărură numai după o «întreagă perioadă de asimilare a clasicilor și în urma unui intens regim shakespeareian?»

«Stürmerii» nu trecură la programul lor revoluționar, de «exaltare a sentimentalității», de eliberare din plasa vechilor regule, decât în urma unei impunătoare activități asimilatorii. Ei căutară înțelesul literaturii medievale, dar într'un timp când Bürger inghemuia Iliada în iambi — și Stolberg o depăna în hexametri. Adevărata «causa movens» a noului curent, — imprimat de Hamann și Herder, și desfășurat prin grupul dela Nord, cu Gerstenberg, Mauvillon și Unzer; prin uniunea dela Goettingen; prin «poetii Rinului» și misticii Jung-Stilling, Lavater, Jacobi — fu însă dualitatea Rousseau — Shakespeare. «divinul» — pe care Klinger îl proclamă drept «călăuză a tinereții» — îi învătă cultul viu și liber al naturii și autonomia de cuget; Shakespeare

¹⁾ Nicolai Iorga: Cultură națională și cultură de imitație; Ramuri, 17 Sept. 1922.

și deprinse cu analiza pasiunilor profunde și le încălzi imaginația căzută în colaps.

Cu acestea, am ajuns la argumentul scump particularismului etnic: la literatura rusă. «Astăzi — ne spune d-l Pamfil Șeicaru — literatura europeană este cucerită, stăpânită de literatura rusă, — «o literatură nouă, profundă și specific-națională; apoi, completând: — «tocmai datorită reliefaților caractere etnice arta rusească și-a deschis un drum biruitor». De fapt, interpretarea aceasta purcede dintr'o substituție de înțeles. Și anume: Dostoievsky nu pătrunse în mișcarea culturală a Occidentului pentru că fu o mentalitate cu «reliefate caractere etnice», ci pentru că exprimă caracteristic conținuturi profund-umane; pentru că răscoli cu tridentul karamazovic al sufletului lui neliniștit, suferințele reale ale întregii umanități. Căci dacă specificul-național ar fi etalonul de prețuire în cultura internațională, atunci pentru ce autentic-sărbul Sava Bosulka, poetul epic al isprăvilor haiducilor autohtoni, nu reuși să interezeze Europa, precum o făcu Dostoievsky?

III

Particularismul etnic în cultură are totuși meritul reacțiunii față de europenismul celor întârziati la studiul cursului inferior gimnazial. Ca doctrină, el este însă de nesuștinut. Ideea de a recunoaște în «Sancta simplicitas» o busolă pentru rătăcirile deacum nu poate deveni un «ideal» pentru o națiune cu mari resurse de creație. Ca un contrabalans — s'a indicat apoi, ideea Statului (pe care ne permitem să nu-l ortografiem cu majusculă): «statul ca îndreptar». Dar și în fața acestei recomandări prind să se ridice numeroase obiecțiuni. Mai înainte de orice: poate fi statul în viața socială generatorul de cultură? În sensul cel mai concesiv, rolul lui e reductibil la acela de organizator al unor serii de relații, — deci necesar unei orânduiri sociale; dar experiența veacului al XIX-a ne oprește să-i acordăm mai mult. Venerabila concepție a omnipotentului «Deutsche Staat», susținută încă și în ultimul timp (de Wundt, de pildă, în «Völkerpsychologie, vol. X) în ciuda tuturor învățămintelor războiului, nu o putem împământenii aci. Pentru că aplicarea ei riguroasă duce consecvent la birocrațizarea vieții.

Impotriva acestei birocrațizări putem urmări dealungul deceniilor contemporane o serie întreagă de nemulțumiri și de revolte. Biurocratul, multiplicat prin continua extensiune a statului, deveni antiteza constantă și absolută a spiritului creator. Flaubert morfoli în sarcasm sufletul vegetal al creaturii blestemate, lipsite de pasiuni și de curiozitate a unui Pécuchet. Carlyle, Spencer, Ibsen, Victor Hugo, Anatole France, Thailade, Gide, Gourmont, și numeroși alții, își purtară pe rând zeflemeaua și indignarea împotriva mărginirii sistematice prin didacticism și etatizare. Căci cu toate contribuțiile lor de netăgăduit, timpurile noastre izbutiră să facă din răspânditorii de cultură, — preoți, profesori, învățători — simpli și seci salariați înscrisi în fișe bugetare, și nu apostoli purtători de credințe. Și mai mult: izbutiră să suspecteze ori să lovească pe savantul eliberator, când nu-și îndoi coloana vertebrală în fața înțelepciunii oficiale; — pe poetul iluminat¹⁾

¹⁾ Un exemplu de actualitate: Unamuno.

atâta timp cât nu consimți să-și măsoare sensibilitatea grafică cu Roverbalul.

IV

Rezultă deci că particularismul etnic și universalismul etatist nu se pot accepta ca directive. Atunci, — de unde ar putea veni deslegarea? Intrucât ne privește nu o credem decât: dela înțelesul pe care ni-l vom face despre «cultură».

În consecvență, o primă precizare va veni dela întrebarea —: asupra rostului unei societăți în complexul activității cosmice. Din natura însăși a fenomenelor sociale, privite și istoric și actual, se impune cu un caracter imperativ această constatare, în aparență atât de simplă: orice societate trebuie să fie un generator de cultură superioară.

Dar abia formulată prima constatare, o nouă trecizare este legitimă: ce numim cultură superioară? La care, iarăși, aspirațiile tuturor individualităților puternice ale omenirii bipede nu pot răs-

punde decât: trăirea și realizarea valorilor maxime. Sau mai exact: «trăirea și realizarea valorilor maxime, în opere general-umane, în cadrele vieții sociale, de către individualități conștiente».

În acest fel, rolul factorului etnic apare neartificial determinat. Anteteza dintre particularism și universalism se rezolvă sub unghiul valorilor maxime printr'un raport de subsumare. Individualitățile creatoare de cultură vor împrumuta dela mediul lor elementele prin cari vor exprima conținuturi cât mai generale. Etnicitatea lor va apărea astfel ca un factor de situare, — determinativ, dar nu fundamental și permanent, ci infinit-variabil.

Așadar, directiva care ar putea coordona întreaga activitate din cuprinsul vechei Dacii, nu poate veni, după noi, dela recomandările de «prudentă» limitare a aspirațiilor sau de închinare la un simulacru de viață, — ci din profunzimea cu care vom întui ori abstractiza natura, și din intensitatea cu care vom putea trăi marile realități etico-estetice ale sufletului universal, adică marile «fictiuni».

CRONICA LITERARĂ

DE CE DORM CAPOD'OPERELE?

de

V. Zaborovschi

NU ne putem desface de pământul și trecutul nostru, de sigur. Aci am trăit experiența fermecată și incomparabilă a copilăriei și tineretii individuale, aci regăsim, în limba, cântecele, bazmele, patimile și gesturile celor simpli, copilăria și tineretea omenirii și numai aci o putem simți adevărat și ne putem rezerva la atingerea ei. Tot ce-ți poate da natura și umanitatea, individualul și socialul, în mod organic, nesilit și adânc, în acest loc îl putem avea. Suntem flora acestui pământ, cum susținea dl. Crainic.

Dar și alte lucruri incomensurabile ne domină aci: istoria noastră, credința noastră strămoșească. Chiar dacă nu le cunoaștem prea bine, ele au venit însă spre noi, prin înaintarea activă a generațiilor în izbândă sau înfrângere — și au intrat în chiar ființa noastră, care nu e decât o nouă unduire o valului neoprit. Noi suntem «el», valul acesta care se revărsa mai departe și în organizarea ființei noastre se află întretesut și sensul înalt de unanimitate al istoriei noastre și farmecul de nețărmurit mister, de siguranță neclintită și de speranță al ortodoxismului nostru.

Dar tocmai dacă admitem aceasta și nu putem să nu-o admitem — trebuie să ne dăm bine seama de nuanțele acestui adevăr, trebuie să-l cunoaștem cu toată îndrăzneala, dar nu să-l afirmăm numai cu fanatism, aprioric și autoritativ sau poetic. Sensul trecutului nostru, mai bine zis al vieții noastre neîntrerupte de națiune — căci trecutul e și eri și azi e eri — stă în acțiunea de păstrare a ființei naționale și a forțelor sale morale și politice, de păstrare a unității sale și în același timp de ascensiune a acestor forțe până la nivelul lumii creștine înaintate, din care ne desprinsesem și de care ne despărțiau secole și pături puternice de imperialism de origină barbară sau păgână, fără însă să poată distruge afinitatea noastră ireductibilă cu acea lume.

La lumina rezultatului istoric, România-Mare, — se poate face în sfârșit sinteza diferitelor manifestări cu aparență contradictorie, lămurindu-se deplin sensul de care vorbiam.

În orice caz unitatea efortului neîntrerupt și deci continuitatea noastră ca «noi» până azi e mai clară acum ca oricând.

Dacă suntem deci legați de generațiile cele mai vechi atât de indisolubil și cunoscându-le mai bine nu facem decât să intensificăm și să conturăm însuși sufletul nostru, generațiile imediat precedente, ale renașterii românilor, fac una cu noi într'un mod prea intens — spre binele și spre răul nostru.

Intr'adevăr, faza dinaintea noastră — admirabilă prin echilibrul pe care l-a realizat — începe ca o sforțare culturală, în funcție de ridicare a românilor la nivelul Europei luminate. Ca și creștinismul, care la începutul lui vroia să dărâme universul material și moral spre a clădi altul în loc, românii încercau să facă o națiune și un stat cu totul nou. Le trebuia deci o știință și o artă, civilizație și cultură și erau destul de inimoși ca să le realizeze. Dar ce haos, ce pripire în efervescența aceasta a unei generații, care simte în mâinile ei, ca o substanță vie și plastică, tot viitorul unui neam numeros și plin de sevă și posibilitate. Ce clădire sau ce monument monstruos avea să iasă din miile de brațe, frământând fiecare fără măsură și fără ordine și în orice direcție? Avea să învingă instinctul sigur, bunul simț neajutat? Nu; era nevoie de o autoritate, de o direcție, care să capteze și să canalizeze apele revărsate sau numai haotice. Astfel se născu — lăsând de o parte începuturile nesigure — critica de autoritate a lui Măiorescu și a Junimeii. Nu e nevoie să afirmăm că Eminescu a rezultat din acest curent; fenomenele unei epoci sunt așa de strânse, încât numai contactul însuși

le dă ceva unitar, le înrudește, chiar dacă unul vine din adâncurile buciurate ale genialității rasei trăind cu intensitate universul iar altul din considerarea calmă și rațională ușor ironică — a contemporanilor. În orice caz opera lui Eminescu e artă; deasupra și înafara culturii ea deschide o nouă fază — cea pur artistică — cu vigoare și cu strălucire.

Dar o epocă de creare liniștită, echilibrată fericită, singura care poate da opere mari întregi, nu vine nici după Eminescu, care-i puse bazele.

El însuși, marele poet nefericit — ne apare bizar-dual; de o parte artistul care lucrează substanța nenorocirii, fericirii sau gândirii sale cu toată independența siguranța și puterea planată a geniului, pe de alta omul amărît, sfâșiat, indignat, care, violent, critică și atacă pe contemporani.

Sensibilitatea lui Eminescu și conștiința mai adâncă a generației de elită a timpului, fac să se vadă că ascensiunea noastră era strâmbă, neserioasă, meschină sau ridicolă — în parte cel puțin.

Așa dar rămânea să se reia — cu mai multă fineță, cu mai multă artă, cu mai multă profunzime — aceiași operă de ridicare la nivelul lumii superioare și de înălțare și intensificare a ființei noastre naționale. De altfel liniștea, echilibrul unei faze de mare creațiune nu putea fi realizată și din cauza despărțirii noastre ca neam. Aceasta stânjenia desigur destul de mult exercitarea tuturor forțelor noastre în libertate și cu sentimentul puterii și al siguranței.

Nu avurăm prin urmare nici după Eminescu, un adevărat «secol al lui Carol I-ii», cum s'ar fi putut zice. Nici o operă de mare creațiune nu se ivi deși talente de tot remarcabile se arătară, deși mijloacele de expresie și artistice ajunseră la cea mai mare fineță.

În întregul ei producția noastră rămânea culturală, naționalistă, socială, în funcție de ridicare la nivel, de păstrare și intensificare a sufletului național, de păstrare a unității sale mereu amenințată. Temele noastre ca neam, ca parte a umanității erau reluate, nici una nu era împlinită deplin, exercițiul însă ne dăduse forțe, mijloace, nobleță mai multă.

O nouă autoritate era necesară, dar acum mai puțin în direcția pur artistică, în care se ajunsese la mari progrese; ne trebuia mai mult în cea culturală, socială, națională. Destinul a vroit ca acea autoritate să se întrupeze într'o mare forță incomparabilă, într'o vitalitate unică. D-l Iorga, mergând pe căile înaintașilor, dar luând mai ales moștenirea culturală și socială a lui Eminescu: își întinse influența sa culturală națională în toate direcțiile și în toate stratele sociale. Dar era firesc ca o mare literatură de creație din plin, în care să se vadă mai ales preocupările umane iar cele specific naționale în funcție umană numai nu se putea arăta:

E drept că în același timp caută să se ridice o autoritate de ordine pur estetică, aceea a d-lui Dragomirescu, autoritate însă prea școlară, demodată din acest punct de vedere, și de o suficiență națională, trecând de hotarele bunului simț. Această autoritate, excelentă în limitele catedrei, devine însă primejdioasă și din ce în ce mai mult acum, când, într'o fază de maturitate artistică își arogă dreptul — nejustificat prin nimic și nelogic — de a disciplina, de a da legi și regulamente, de a fixa sancțiuni și recompense în domeniul literaturii și al artei. Nu mai vorbesc

despre lipsa de justeță a metodei însăși care învâluie, închide, forțează, înlănțue individualitățile și efluviul artistic însuși, în formule, catalogări, categorii și subcategorii, definițiuni — acoperind și înăbușind viața dinamică sub scuturile grele ale pedantismului static.

Mai ales că intrăm acum într'o nouă perioadă. Unitatea neamului s'a realizat, sufletul național e intensificat, mijloacele artistice sunt tot mai fine, atâtea și atâtea condiții pentru marea creațiune s'au realizat. Creațiunea individuală poate fi deci lăsată în libertate realizat. De ce nu vine însă marea creațiune de sinteză, puternică, originală spontană, sigură, din plin deasupra oricărui preocupări.

Autoritate conducătoare nu mai există. D-l Iorga însuși își caută locul individual, de artist, prin creațiuni personale, din ce în ce mai puțin cultural-sociale.

Și d-l Dragomirescu și-a împlinit menirea și deacum opera d-sale se închide tot mai mult între zidurile școlii. O personalitate atât de mare ca să conducă din afară — administrativ-pedagogic sau prin forță morală — mișcarea literară-artistică a României-Mari nu mai există și nici nu e necesară.

Individualitățile, stăpâne pe patrimoniul cultural-artistic acumulat de forțele anterioare în elanul lor — în parte de natură practică, — pot trece la o operă contemplativă, în care toate forțele lor să fie întrebuințate numai pentru creație. O singură autoritate e necesară acuma, aceea a marilor talente active, a modelelor, a măestrilor, așadar o autoritate sau autorități în sensul individualist.

Totuș nu ne aflăm se pare decât la vagul început al unui secol de înflorire creatoare. Ca orice manifestare evolutivă, marile creațiuni artistice, pregătite și acum înlesnite, vor veni totuș relativ încet. Ele sunt din ce în ce mai mult prevestite de talente, ale căror mijloace și a căror esență ar trebui să nască negreșit capodopere, dacă n'ar avea încă de urcat o treaptă. Cine știe însă dacă n'ar fi suit-acuma și, neamul românesc având rezolvite marile lui probleme, exercitarea artistică ajungând la maximum, autoritățile estetico-pedagogice fiind ostenite și arta fiind liberată și de supraveghere și de scopuri indirecte, artiștii noștri nu ar fi în stare să realizeze în fine opere mari, la care le dă dreptul talentul lor. Dar aceasta e, în epoca noastră, prea greu. Energie de titan și atenție intensificată trebuie celui ce vrea să aducă pe lume zeci de ființe, pe care să le însuflețească, să le împrăștie și să le strângă cum vrea el, în jurul unui erou în care a pus adevăr, putere și idee. A face un roman după formula parisiană sau de aiurea, un roman jurnalistic sau senzațional e a scrie înaintea condeiiului, dar a «crea» un roman cu adevărat românesc și uman cu adevărat creat, cum e cel rusesc de exemplu, e a trăi cu intensitate vieța liber însă de cătușele ei, și a aplica toată puterea și atenția la concepere și la prelucrare.

La fel e a face teatru adevărat, plămădit din vieța aceasta a noastră și străbătut de problemele omenești, nu construit mai mult sau mai puțin abil, din fragmente deghezate, din transpoziții străine sau din lirisme vag substanțiate; la fel a scrie poezie, în felul în care ai face un portret sau o sculptură perfectă, cu toată seriozitatea, greutatea, cinstea meșteșugului și realmente pasionat, entusiasm, sclav al artei tale,

iar nu a nota numai multe lucruri interesante sau bizare care îți trec prin gând.

Că aceasta e greu, foarte greu, nu ar fi însă o piedică, căci a învinge greutatea e și condiția esențială a artei. Atunci explicația ar fi că având multă calitate, nu avem destulă intensitate, destulă vigoare și persistență, destulă forță de creație și de realizare? Și totuși nu e acesta adevărul. Nu numai că realizări ca acelea ale d-lui Rebreanu sau a lui Silviu Deleanu (recte Mihail Sadoveanu) ar fi de ajuns să ne facă să înlăturăm această bănuială, dar sugestiile creatoare ale unui Silviu Deleanu (recte Mihail Sadoveanu), ale unui Cezar Petrescu sau Teodoreanu ne fac să ne în-

fiorăm de marile noastre posibilități artistice.

Însă generația aceasta, ajungând la condițiile necesare marelui creației, pe lângă că e obosită de un războiu lung și crud hărțuit de nevoi materiale, pe lângă că trebuie să lupte oarecum în contra curentului, față de influența producțiilor discursive și difluente ale apusului, ea mai vede ridicându-i-se în față și turburătoarea hidoasă față a dizarmoniei politice și sociale.

Astfel forțele ei, în loc să fie încălzite și puse în mișcare de soarele bucuriei naționale, sunt înghețate, împrăștiate, paralizate de cinismul, brutalitatea, indiferența și amorfismul vremii pe care o trăim.

CRONICA ARTISTICĂ

ARTA ROMĂNEASCĂ

LA EXPOZIȚIA INTERNAȚIONALĂ DE ARTE DIN VENEZIA

de

Ștefan Popescu

Scena se petrece la «Cercle de l'union artistique» din Paris.

Directorul secției artistice a Fundației Principele Carol spune într'un grup că pleacă la Veneția să asiste la inaugurarea secției române a expoziției internaționale de arte.

— «Cu opere de artiști străini colecționate de particularii d-voastră, de sigur?»

Nici nu-i putea trece prin gând celui care punea întrebarea aceasta că există o pictură și sculptură românească, necum să putem înjgheba noi o secție proprie într'o celebră expoziție internațională.

Din partea membrilor unui cerc de amatori mondeni sau pseudo-artiști care n'au fost niciodată în curent cu producția vremii, întrebarea de mai sus nu ne miră, — oameni simpli sau nepricepuți există în toate țările și în toate societățile. Nu e mai puțin adevărat însă că în străinătate suntem prea puțin cunoscuți pe terenul artistic și cultural în genere, și toți câți au călătorit sau trăit în Apus au avut de sigur ocazia să sufere de lipsa de considerație ce ni se acordă în această direcție. Sforțările individuale care se fac, chiar meritorii, se pierd când nu sunt prezentate în grup. Gruparea singură dă posibilitatea să se atragă atenția asupra manifestărilor unei nații, prin ea se pune mai bine în evidență caracteristica specifică comună, cu toate deosebirile individuale ale membrilor ce o compun. De vină că n'am făcut-o până acum decât rar și atât de incomplet e, bine înțeles, Statul, singurul care avea datoria s'o facă. Statul nostru însă, chiar înainte de războiu, când excedentele bugetare erau o regulă, a socotit totdeauna ca o chestie de principiu că e suficient să știe lumea că suntem o țară care avem cereale și petrol, iar fonduri pentru toate misiunile și cheltuielile nesăbuite totdeauna s'au găsit. Când însă a fost vorba de o manifestare culturală nu numai că am fost sgârșiți, dar am dat probă de o adevărată inconștientă. Mândri că eram «paysans du Danube», am căutat chiar ca toată lumea nu cumva să-și modifice această părere.

Poate că și de data aceasta n'am fi luat parte

la expoziția din Veneția cu toată obișnuita insistență a artiștilor.

— Nu sunt bani, spunea ministrul artelor și împreună cu el întreg guvernul.

Și bieții artiști, cu acelaș surâs amar, — căci, Doamne, știu și ei multe, ca toată lumea, — s'ar fi înclinat încă odată ca și în trecut. S'a găsit însă un entuziast, care a cerut săliile în numele său și personal s'a angajat față de comitetul expoziției din Veneția. Și, cum acest Cineva și-a putut permite să vorbească ceva mai răspicat, bani — oh, nu mulți! — s'au găsit. Acest Cineva a fost Prințul Carol, căruia noi îi adresăm prinoul nostru de recunoștință pentru gestul ce a făcut pe care știm să-l apreciem. Ne permitem să-I dăm însă un sfat: de câte ori va fi vorba de un real interes cultural național să vorbească tot așa, cu glasul ridicat, — e spre binele și gloria țării.

D-l ministru Duca scria într'unul din primele numere al «Flacării» acum vreo 15 ani că după ce, eventual, am realiza visul unității naționale, guvernele ar fi datoare să urmărească mai ales înălțarea culturală. Ei bine, scadența a venit și intervenția princiară a picat la vreme.

* * *

O mare expoziție internațională de artă, unde fiecare țară ambiționează să dea o iconă cât mai completă a stadiului în care se găsește e nu se poate mai interesantă. Mai întâiu că în nimic nu se întrevede mai sigur și mai precis ca în artă individualitatea nației, — bine înțeles pentru cine simte și știe să priceapă arta, — cantitatea și calitatea de energie și sensibilitate a neamului, gradul de comprehensiune și înălțime culturală la care a ajuns, puterea de radiere sufletească de care e capabil. Iată deci un examen general cultural și sufleteș care țara se prezintă. De sigur că din acest punct de vedere privită expoziția se adresează unui cerc extrem de restrâns, căci oameni cu reală sensibilitate vizuală, nativă și educată, sunt cu adevărat rari, dar aceștia sunt singurii care contează, aceștia fac curentul

și tot ei îți dă locul care pe drept îți se cuvine în mișcarea generală.

În privința posibilității de a-ți forma o judecată prin comparație, expoziția, care are loc la fiecare doi ani în Veneția, e unică. Într-un cadru extraordinar, în grădina publică, — poate unul dintre cele mai frumoase monumente create de Napoleon, căci nu există monumente mai mărețe ca un copac, — mai toate țările își au pavilioanele lor compuse fiecare din câte 4—5 săli. Vizitându-le poți rezuma perfect în minte caracterele fiecărei arte naționale și poți foarte ușor compara. Ei bine, cu toată modestia și rezerva necesară unui participant român la expoziția aceasta, conștient de importanța și măsura cuvântului, afirm că noi românii, facem o figură demnă în concertul general, ne prezentăm onorabil.

De sigur că ne-am fi putut prezenta mult mai bine chiar, dacă particularii sau institutele la care s'a făcut apel ar fi consimțit să împrumute din lucrările mai importante ale artiștilor noștri. Cu toate rugăciunile și chiar intervențiile personale ale A. S. Regale n'a fost în special posibil să se obțină ceea ce se urmărea, — posibilitatea de a avea o sală retrospectivă: Andreescu, Griogorescu, Luchian. Puținele tablouri de marii noștri dispăruți sunt neînsemnate și nu din cele mai bune. Totuș e bine că s'au adus și acelea, căci era necesar să se arate dezvoltarea artei noastre și în adânc, nu numai la suprafață. Ca tendințe de artă este iar regretabil că au lipsit Iser, Dărăscu, Teodorescu-Sion și încă doi-trei, iar alții nu aveau expuse lucrările lor cele mai caracteristice. Cu toate aceste observațiuni cred că expoziția românească rezumă eforturile noastre destul de bine și personal am întâlnit oameni

dintre cei mai competenți din lume care ne-au apreciat și au fost până la un punct, chiar mirați de seriozitatea eforturilor noastre. Pentru organizatori, care au avut de îndurat lupte aproape epice până să vadă tablourile ajunse la Veneția și așezate pe ziduri, e cea mai frumoasă consolație.

* * *

Și acum concluzia.

Evident că dacă ar fi vorba numai de capriciul sau satisfacția artiștilor, chestia nu ar avea prea mare importanță; dar e vorba de marele interes al țării ca să luăm parte la lupta internațională și pe terenul cultural. Conștienți de forțele și puterea noastră de expansiune trebuie să intrăm în arenă, încrezători în posibilitățile noastre pentru viitor. Numai lupta dreaptă a concursului internațional ne va indica justa noastră valoare și de aceea, fără îngâmfare și ferindu-ne de o exagerare posibilă, să căutăm a rămâne pe poziție cel puțin, în așteptarea putinței de a face un nou pas mai departe.

Pe masa de lucru a unui important conducător de oameni, mort de curând era scrisă maxima: «Vieața e o luptă, dar prin luptă victoria».

Trebuie să ne întipărim în minte că, indivizi, țară și conducători, ca să însemnăm ceva trebuie să voim, să voim aspru, precis, puternic și mai ales îndelung, să muncim cinstit și să fim convinși că eforturile noastre cu cât vor fi mai reale și mai tenace cu atât va amplifica puțința de a pune în evidență noi laturi ale individualității noastre personale și naționale.

Prin luptă realizarea.

28 Aprilie 1924.

SCULPTORUL O. HAN

de

Oskar Walter Cisek

ÎN sculptura lui Rodin jocul suprafețelor diferențiate și al contrastelor plastice înseamnă o culme și totdeauna sfârșitul unei linii de evoluție care se îndepărtase tot mai mult de sensul absolut al sculpturii: sintetizează între forma plastică și ei forma spațiului. Căci sculptura e, în înțelesul ei cel mai cristalizat, o constatare a volumului, interpretarea volumului în spațiu și nicidecum o atitudine față de realitatea care rezultă de abia dintr-o anumită sensibilitate a ochiului față de volumul văzut într-o atmosferă sau sub răstrângerea unei anumite lumini. Rodin a fost deseori impresionist, astfel că o ramură a drumului său s'a innecat, firește, într-o fundătură. Și cu toate că a fost acela care a iubit poate cel mai mult minunatele catedrale gotice ale Franței, nu le-a înțeles, fiind despărțit, nespus de îndepărtat de spiritul lor abstract care nu are nimic comun cu interpretarea picturală a lui Claude Monet. Rodin le-a văzut concret, fiindcă ochiul său de sculptor devenise ochiul unui pictor. Concepția lui ne spunea însă: Individualitatea poate exista și fără vreo legătură arhitectonică. Greșise. Iar opera lui rămâne, ca și opera lui Wagner, o sferă cu multe fațete izolate ce nu vor avea vreo influență prea rodnică în ce privește evoluția artei noi. Greșeala a fost recunoscută de câțiva oameni care posedă într'adevăr o concepție artistică veșnic vie și legată de alfabetul elementar al

sculpturii, nu însă de pervertirea ochiului. Iar pentru aceștia, de abia plastica primitivă a popoarelor africane a deschis calea cea mai limpede spre sensul sculpturii absolute.

Drumul lui Bourdelle a adâncit cel mai evident pașii sculpturii noi spre idealul străvechi. Realismul și impresionismul s'au văzut într-o clipă fără pământ sub picioare. Cioburile rămase trebuiau asvârlite din nou în cuptoarele individualităților, plămădite după o lege cu posibilități de evoluție. Dar tot ce se poate dezvolta are o bază organică și arhitectonică, iar exemplul cel mai hotărât pentru forța stilistică e poate titlul egiptean, atât de arhitectonic în mai toate fazele lui. Sculptura deci nu poate exista ca simplă alcătuire a mai multor suprafețe plastice, ci rămâne întotdeauna formă încheagată de spațiu. Diferențierea «detaliului» plastic, mișcarea și încrețirea suprafețelor sunt azi cu drept neglijate față de expresia volumului în «întregimea lui». Drumul lui Bourdelle e puncta între concepția pervertită și cea constructivă. Dar și destui alți sculptori europeni, mai puțin constructivi decât Bourdelle, au recunoscut că forma întregului trebuie să predomine neapărat față de detaliul plastic. Unii, ca de exemplu germanul Georg Kolbe, s'au convertit, după ce Rodin fusese unicul lor zeu. Flamandul «Minne», primul «gotic» al sculpturii de azi, s'a îndreptat de mult spre asprimi

liniare, spre o severitate ce aducea aminte de atâtea figuri ale sculpturii medievale, imposibile fără cel mai înverșunat abstractism al credinței, iar «Maillol» nu voia să realizeze altceva decât nepăsarea vitală și forma mare a sculpturii antice, fără vreo detaaliere în volum. Pentru «Brâncuși» Rodin a fost un artist prea complicat în detaliu și tocmai de aceea îndepărtat de simplitatea mare.

Cred că nu numai calea lui Bourdelle, de altfel foarte ilustrativă, a dus toată generația nouă spre intențiile sănătoase. Intreaga revoluție în concepția artistică, atât de puțin cunoscută la noi, ne-a arătat drumul spre ținta adevărată. Mai toate stilurile arhaice sunt foarte pretuite astăzi, fiindcă sunt atât de arhitectonice în stângăcia lor care dă multe posibilități elementelor liniștite. Descoperirea nouă a gotice de către Germani, descoperirea esenței Barocului, altădată atât de disprețuit și azi sens pentru artistul «măintat», în sfârșit Expresionismul ce tinde spre o muzicalizare cât mai abstractă a artelor plastice, ne-au descoperit, în fond, aceeași taină. Căci și sculptura gotică și Barocul și Expresionismul înseamnă o muzicalizare, nepăsare față de realismul concret, absolutism al formei în spațiu. Până acum câțiva ani nu se știa ce fusese pentru Baroc forma negativă, adică aceea a spațiului «din jurul» unei sculpturi, nu se știa nimic despre sensul nespus de organic ce-l avea spațiului liber dintr'o scobitură de zid, din baza căreia răsărea ca un complex vegetativ o madonă din secolul al XVII-lea. S'ar crede oare că tendințele constructive de azi au vreo legătură cu acele încolăcirii de planuri, pentru care esteticianul de ieri nu-și păstora decât un surâs destul de disprețuitor? Cunoscuta «Evă» a lui Rizzi ar putea să fie însă și o lucrare a tânărului Lehmbrock. Sunr sigur că fiecare cunoscător al sculpturii moderne s'ar simți tentat s'o atribue sculptorului german, dacă n'ar fi văzut-o în Palatul Dogilor din Venezia. (Dar nu vreau să înșir aci constatări ce ar putea să pară stranii). Încă pe timpul când Rodin își sărbătorea succesele cele mai mari, italianul Ernesto de Fiori și elvețianul Hermann Haller reduceră sensibilitatea suprafeței la strictul necesar, iar Mestrovici se lupta cu asprimea materialului pentru a câștiga din suflul lui — adică a acestui material — o fluiditate de planuri și muzicalizarea liniei, care numai rareori trebuia să facă mici concesii detaliului plastic. Ornamentul își pierduse de acum jocul față de firea monumentală cioplită din piatră. Căci drumul adevărat al artei n'a fost «miciodată» susținut de «desăvârșirea mijloacelor de exprimare». (Confundarea acestei «perfecționări a mijloacelor cu esența» realizării «artistice» a fost și e încă molima burghezului).

Neapărat, culmea tendințelor arhitectonice în sculptură e înfățișată azi de opera lui Bourdelle, în ultimul timp atât de aproape de întregul spirit al stilului roman, care, dela arta egipteană încoace, a fost, de sigur, complexul cel mai constructiv în artele plastice. Elementele cele mai arhaice ale stilului roman sunt totdeauna acelea ale legăturii și susținerii arhitectonice, în înțelesul cel mai hotărât al cuvântului. Bourdelle și-a găsit vecinătatea cea mai prielnică, nu numai pentru sintetizarea individualității sale, dar și pentru închegarea artistică a timpului nostru. Importanța pe care o atribue basoreliefului, sumar în ce privește diferențarea planurilor sti-

lizate, mare însă prin echilibrarea forțelor de volum, nu e decât o altă latură a aceleiași intențiuni de creație sculpturală.

Ajunși, în sfârșit, la această constatare, ne vom apropia cu mai multă înțelegere de lucrările sculptorului nostru O. Han, care e de pe acum nu numai prin concepțiile, dar și prin realizările sale, o figură cât se poate de semnificativă în evoluția destul de sărăcăcioasă a sculpturii românești. D-nii Paciurea, Brâncuși Fritz Storck, Medrea și Jalea sunt altminteri singurii sculptori ce trebuiesc luați în serios. Generația mai veche cu tipicul ei reprezentant Paciurea a pornit, firește, dela undulatul volum al lui Rodin, Brâncuși caracterizează trecerea spre expresia formei în spațiu, pe când d-l Storck rămâne în apropierea idealului grec, dacă întrezărim chiar uneori alte apucături și tendințe în ultimele lui lucrări.

D-l Han a fost, din fericire, un elev neascultător, fiindcă se simțea condus de propria-i individualitate căutătoare a aceluși mare simțământ obiectiv care e în același timp legea ce determină ca clipa subiectivă a creației să devină o valoare neînvinșă de fluviul timpului. A fost un elev reflexibil, fiindcă sculptura noastră era și ea stăpânită de înrăuriri ce stau dincolo de adevăratul drum al evoluției sculpturale europene. Privit din acest punct de vedere, meritul sculptorului Han va rămâne întotdeauna mai mare decât acela al valorosului meșter Paciurea.

Pornind din sfera academică a școlii noastre de arte frumoase, evoluția nespus de personală și de puternică a sculpturii d-lui Han pare chiar accelerată de câteva salturi foarte neobișnuite în liniștitul tălc artistic din țara noastră. Privit de aci, Han rămâne chiar un fel de revoluționar fiindcă și-a apropiat concepția de aceea a lui Bourdelle, bazată tocmai pe tradiționalismul sculpturii adevărate și neimpresioniste, adică pe stilul roman. Dar presărat de atâția bolovani de prejudecată, mărginit uneori chiar de răspântiile unei atmosfere cețoase, drumul spre acea constatare și creare absolută a volumului plastic și arhitectural, a trebuit să urce și să coboare dealuri, care, poate, v'ar fi neliniștit calea, dacă artistul nostru ar fi avut posibilitatea să-și limpezească mai curând concepția în fața câtorva realizări contemporane sau vechi din Apus. Voința omului născut pentru împotrivirea volumului plastic față de cupola nemărginită a spațiului a învins, cu toate că lucrări ca bustul lui Alexandru Vlahuță, creație destul de nouă, se pitesc par'că încă sfioase, când stau sub cerul liber. Dar aceste excepții vor dispărea, de sigur, pentru a face loc unui întreg șir de interpretări sculpturale ce nu vor mai avea nimic comun cu toate intențiile realiste ale sculpturii românești de până acum.

Dela micile statuete și bronzuri văzute în primele expoziții ale grupării «Arta Română» și până la spiritul monumental și cu totul izolat al compoziției «Isus și Magdalena» din primul «Salon Oficial» e o cale nesfârșită, străbătută totuși în cinci ani, adică într'o fărâmă de timp, care, de cele mai multe ori, nici nu se ia în seamă pe lângă pașii târăgânați și greoi ai unei vieți întregi. Iar ultimul an a adus cu sine avântul cel mai neașteptat, identificând tendințele constructive cu expresia plastică și spirituală. Dar dela început am simțit în lucrările sculptorului o trezire a tensiunii vitale, a greutateii pământești. Bustul acela de atlet expus acum vreo patru ani în sala Liedertafel ne evidențiază însă și simțul deosebit

pentru felul materialului, ne cucerea întrucâtva prin forța lui, cu toate că înfățișa încă destule elemente de școală. Pe atunci nu se putea întrețări ușure vreo distanță între calitatea lucrărilor lui Han și acelea ale lui Medrea (dela care mai așteptam și astăzi realizări serioase). Lucrările d-lui Medrea păreau mai plastice, cu toate că sculptorul nu intenționase încă acea destindere a mădularelor, pe care o cunoaștem din lucrările lui Maillol și ale lui Haller. Lucrările d-lui Han erau mai vânoase. Incordarea aceasta s'a îndreptat apoi tot mai mult spre intențiuni constructive, îndepărtându-se neconținut de o combinare expresivă a detaliilor. Han se ținea de atunci încoace mereu în apropierea lui Bourdelle. Primele sale lucrări în care construcția arhitectonică a volumului se impunea dârz și așijderea unei zidării nepăsătoare față de spațiu, au fost busturile celor doi clasici greci și bustul lui Dante, atât de neobișnuit în ce privește masivitatea formelor. Clasicii aceștia sunt văzuți cu ochi ce se înfig în abstract, sunt zidiți din duhul și din stâncile firii lor tragice. Potențarea volumului static e întotdeauna susținută de elemente organice. Duhul acestor clasici odihnește în jurul unui schelet ce duce înfățișarea lor prin spațiu și prin timp. Numai Dante, atât de departe de un psihologism ce se încântă scobind tresăturile fanatismului, ne aduc întrucâtva aminte de apostolii lui Mestrovici, și ei clădiți din contraste de formă și prin alăturarea și suprapunerea volumurilor ce cresc unele din altele tot astfel cum crește stalactita din sufletul umed al stâncii. Acest Dante nu vrea să caracterizeze un tip anumit, vrea să fie personificarea unei mase enorme, chipul Evului Mediu, chipul unei lumi. (Și tocmai de aceea nu trebuie să semene cu un Dante de Rosetti sau cu lucrarea din Bargello, atribuită lui Giotto). E în expresia acestor busturi un arhaism al formei care ne răpește tocmai fiindcă pare a fi o urmare firească a luptei cu materialul și totdeauna în spiritul materialului întrebuițat. Dar tânărul sculptor nu s'a odihnit, privind înapoi. A lucrat apoi la câteva grupuri, capete și busturi, unele mai puțin semnificative, ca de exemplul bustul d-lui Dem. Teodorescu, altele foarte unitar stilizate și cu totul independente de modelul real. La toate aceste lucrări se observă însă o continuitate interioară care leagă toate suprafețele plastice. Cât de rodnică a fost însă în cazul acesta înrâurirea venită dela Bourdelle ne-o spune o comparație între minunatul bust al d-nei Simu și bustul d-nei Claudia Milian, lucrat de sculptorul Han și expus acum un an. Nu se poate contesta că aceste busturi se aseamănă în ce privește totalitatea volumului lor. Bustul lui Bourdelle e conceput în marmură, iar finețea nobilă a supra-

fețelor nu are nimic comun cu micimea altor detaliu, văzute la sculptori mai de rând. Privind mai de aproape bustul lucrat de d-l Han, vom observa însă că, pornind dela aceeași atitudine și volum, sculptorul s'a dat altor intenții, destul de individuale. Părul și fața e mai stilizată dar și mai larg interpretată și astfel caracterul lucrării devine cu totul altul. Valorile ni se înfățișează astfel cu totul diferite.

În cronică noastră artistică am vorbit la timp despre lucrările expuse în anul acesta, insistând în deosebi asupra bustului d-lui Nicolae Iorga și asupra unui torso desăvârșit în ce privește expresia grea a masei. Prin realizarea acestui torso, d-l Han ne-a dat un simbol pentru întăietatea acelei înlănțurii arhitectonice, fără de care eul sculptural s'ar pierde cu totul în spațiu. Aceste lucrări ale sculptorului s'au izolat cu totul din vecinătatea lor, purtând în felul lor atât de hotărât o forță predominantă.

Astăzi sculptorul Han e pe drum. Și cu toate că nu putem vedea precis încotro își va îndrepta pașii, știm totuși că simțământul lui intuitiv nu va mai pierde firul esențial al adevăratelor tendințe sculpturale. Nici ultimele lucrări nu l-au îndepărtat dela Bourdelle. Dimpotrivă. Grupul «Isus și Magdalena» expus acum la «Salonul Oficial» e de sigur înrudit cu ultimele lucrări ale marelui sculptor francez, adică cu acelea în fața cărora ne gândim totdeauna și la tendințele de expresie ale stilului roman. Dela «Madona» lui Bourdelle mai puțin greoaie, dar și mai desăvârșită în simțământul arhitectonic atât de frumos stilizat, și până la severitatea grupului realizat de sculptorul român nu e o cale prea lungă. Formele lui Bourdelle nu sunt mai puțin simple și mari, cu toate că nu sunt atât de statice. Bourdelle e cu mult mai liber. Stilul aspru a desbărat însă motivul «Isus și Magdalena» de orice sensualitate și l-a ridicat într'o sferă mare și nespuse de dumnezească. Stilizarea se identifică astfel cu pornirea interioară și o sfințește.

Sunt toate astea merite și valori neobișnuite la noi, neobișnuite în Apus. Sculptorii valoroși se numără azi pe degete.

D-l Han nici gând n'are să se oprească. Drumul lui a trecut de pe acum peste câteva piscuri, unele mai mici, altele destul de avântate sub nemărginirea albastrului.

Cine se simte destul de tare de a se împotrivi spațiului, clădind însuflețire din greutatea pietrii și a bronzului, trebuie să aibă un piept lat; un suflet liber iar voința lui e firește și veșnic susținută de încordarea intuiției.

Suntem încrezători.

Drumul românului O. Han e drumul cel bun, fiindcă e și drumul întregii sculpturi sănătoase a bătrânei Europe.

DIN VECINII APROPIAȚI

de

G. M. Ivanov

«UNCHIUL» LITERATURII POLONEZE: SIGMUND SARNEȚCHI

ÎN Polonia Sigmund Sarnețchi a fost numit «unchiul» literaturii nu din pricina iubirii ce a avut-o dela Dumnezeu, dela care a avut și voia să trăiască 84 de ani. Poetii și Scriitorii Poloniei care au umplut cu creația lor ultimii 60 de ani — l-au numit «unchiu» din sentimentul ce-l trezia în toți S. Sarnețchi: blândețe, înțelepciune,

măreția părului încărunțit de lupte naționale și estetice.

În timpul din urmă, Polonia pierdu mulți bărbați de seamă și într'o vreme foarte scurtă: se stinse Tadeus Ritner, organizatorul și reformatorul teatrului polon, muri Gabriela Zapolsca poetă și romancieră, muri unul dintre cei mai

talentați dramaturgi ai timpului St. Cozlovchi, și veni rândul bunului și sfătosului unchiu — Sigmund Sarnetchi.

De o vârstă cu Iúzeľ Najinschi — romancier și autor de comedii, Sigmund Sarnetchi e creatorul comediei sociale polone. A avut o admirație pentru Beaumarchais și Augier. O admirație însă ieșită dintr'o îndelungată studiere a acestor doi francezi. În așa «Istorie ai literaturii franceze» apărută în 1898, Sigmund Sarnetchi, vorbind despre comedia franceză, în special despre Augier și Dumas fiul — cel dintâiu ca un promovator al spiritului sănătos, biruitor și necurmat moral al cetățeanului, cel de al doilea ca un restabilitor a moralei în iubirea curtizanei, Sarnetchi scrie:

«Descoperind neîncetat plágile sociale, ei simțeau necesitatea de a le vindeca și de a însănătoși societatea. Căci ce senz are o descoperire a turburărilor sociale, dacă nu e în scop de a introduce ordine în ele? Defectele omenesți vor rămâne veșnic aceleași, dar starea moravurilor e schimbătoare și poate să fie îmbunătățită. Această încredințare transformă comedia de observare în comedia cu tendință, în piعة à thèse. Imaginile societății contemporane au fost câteodată prezentate cu colori adânci și negre, dar întotdeauna au conținut mult adevăr și au avut ca scop să facă pe cei rătăciți și pe cei depravați mai nobili și mai morali. Orice înfățișare a vieții clasei intelectuale și burgheze a servit pentru scriitorii de comedii ca o temă pentru operele lor. Revoluțiile economice au creat capitalismul, a cărei problemă a neliniștit așa de mult pe Balzac; iată de ce și Dumas fiul și Augier au analizat nu odată boala provocată de febra aurului»... Această analiză a comediei franceze devine prin concluziile ce le dă, un program pentru creația lui Sarnetchi. Pe la 1860 și înainte de această dată, «unchiul» trăia la Paris, dinadins ca să studieze pe Augier, care deveni pentru el ideal. Mlădiță de aristocrat, moștenitor de averi și tradiții de magnat, Sarnetchi se desface suflotește de clasa-lui și începe ca dramaturg social să o biciuiască. Veni în țara sa, culcată sub guvernele subjugatoare a trei țări, cu o pasiune socială și cu o formulă academică de scris. Ce ridicol ar fi fost, dacă n'ar fi avut talent! În 1867, Sarnetchi își publică cea dintâi comedie: «Răsbunarea doamnei Contese». Toate personajile sunt scuturate de febra aurului. Dar mai mult că toți suferă doamna Contesă. Pradă a acestei pasiuni — Contesa face trădări, calcă taina a VI, și se lasă dusă de amăgitoarea fericire a stăpânirii de aur. Credincios tezei sale, autorul, ca să nu supere pe Augier, face ca la sfârșit

Contesa să se îndrepte, epuizându-și pasiunea, și ce e atât de dorit de către morala burgheză, să se alipească suflotește de bărbatul înșelat, chiar după ce i-a sfărîmat fericirea.

Aristocrația burghezită a Poloniei se simți cu căldura aceea pe obraz ce o dă palma bine aplicată...

Aceiaș teză dă o comedie similară: Febris aurea. Aici defectul social al acestei pasiuni se întruchipează scenic în falitul Latnițchi. Efectul piesii — o a doua palmă caldă pe obrazul fin al aristocrației poloneze. «Unchiul» de mai târziu, dramaturgul Sarnetchi deveni un obiectiv al urii unei Societății, ce nu-ți permitea nici să-i descoperi neajunsurile de clasă, și nici să arăți cu deget acuzător prăpăstiile în care afundară politicește, această țară — fiii ei nobili și fuduli.

«Ochii magici» e o comedie a lui Sarnetchi, ieșită dintr'o evoluție: autorul de la Augier trece la Dumas fiul. Caracterele sunt juste și reale: prestigiul literar al piseii îl formează nu stilul, ci de data aceasta împletirea psihologică a sentimentelor și justificarea lor științifică. Conți, prinți contese, prințese — sunt manechini sociali în care se găsește — din mila autorului și pentru scopurile lui psihosociale — suflet cu turburări, cu bube, cu plági aducătoare de moarte. «Suflete mândre» — comedia care l-a imortalizat e o prelucrare a romanului scriitoarei Eliza Ojeșco: «Bene nati».

Inchinându-și talentul unei slujiri sociale, Sarnetchi scrie nuvele și povestiri, neîncetat cu subiecte din Societatea polonă, neîncetat pentru acelaș scop: îndreptarea Societății. Acum își vine în minte întrebarea: ce drept au unii oameni să se îngrijească, să sufere, să ceară, și efectiv să lucreze pentru însănătoșirea societății? Dacă această societate n'ar avea un ideal pe care trebuie neînlăturabil să-l înfăptuească, orice postulat etic a o infundare în absurd. Idealul Poloniei era recăpătarea existenței sale naționale. Un popor de o finețe etnică neasemănată cu a nimănu, cu o cultură creată de sufletul lui superior, cu o conștiință încărcată de multe păcate istorice și cu o memorie în care ardeau nestinse mustrătoare viziuni din trecut — trebuia să iasă din prezentul său înjositor spre acea Polonia Restituta — care deabia după marele nostru războiu, stătu în picioare. Reexistența culturală și politică a Poloniei nu e o fabricare de conferință, ci o operă a tuturor scriitorilor poloni dela Mițhevici, Słowacchi și până cei de azi.

Unchiul Sarnetchi — a știut de ce a biciuit pe ai săi...

O. HAN

Isus și Magdalena

GÂNDIREA

483

GÂNDIREA

V. 10

O. HAN

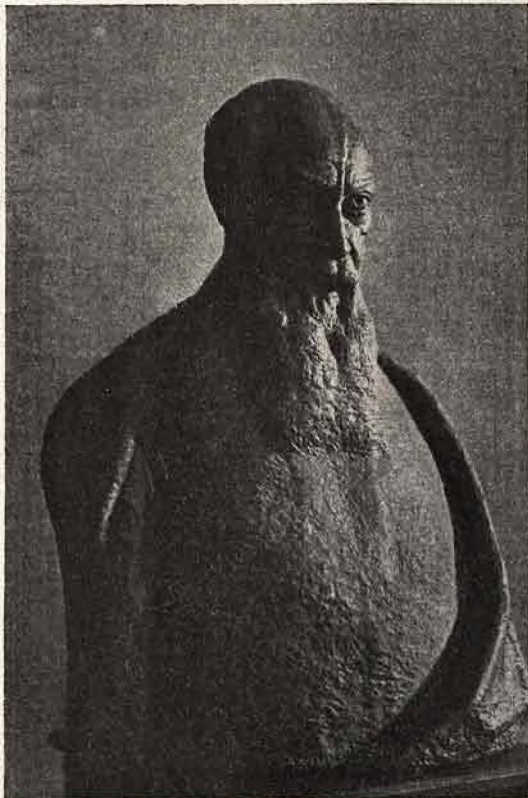
Sărutul

O. HAN

GÂNDIREA

Maternitatea

O. HAN

Bustul d-lui Prof. N. Iorga

O. HAN

Dante

O. HAN

GÂNDIREA

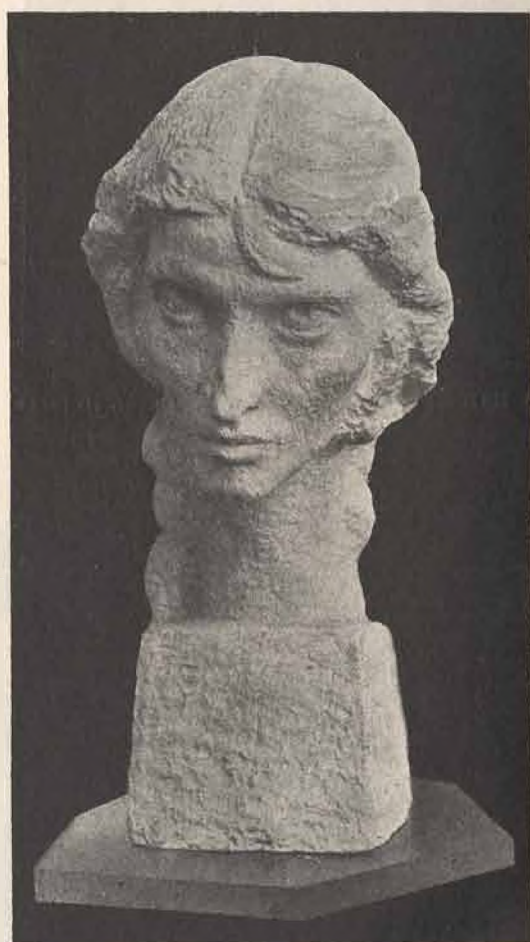
Eden

435

O. HAN

Bustul poetului Vișniță

O. HAN

„Doamna Iulia”

GÂNDIREA

E X E M-
P L A R U L
L E I 15.—

GÂNDIREA

E X E M-
P L A R U L
L E I 15.—

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
APARE LA 5 ȘI 20 ALE FIECĂREI LUNI

SUB CONDUCEREA UNUI COMITET ALCĂTUIT DIN DOMNII:

LUCIAN BLAGA, DEMOSTENE BOTEZ, EM. BUCUȚA, AL. BUSUIOCEANU, N. M. CONDIESCU,
NICHIFOR CRAINIC, ADRIAN MANIU, GIB. I. MIHĂESCU, LIVIU REBREANU, ION MARIN
SADOVEANU, AL. O. TEODOREANU, PAMFIL ȘEICARU

REDACȚIA: FUNDAȚIA CULTURALĂ PRINCIPELE CAROL
STR. DR. KALINDERU No. 10, BUCUREȘTI

PENTRU RECENZII ȘI ANUNȚAREA APARIȚIEI, DOMNII AUTORI ȘI CASELE DE EDITURĂ SUNT
RUGATE A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD.
CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE RUGĂM SĂ FIE ADRESATE REVISTEI
LA CĂSUȚA POSTALĂ 170, BUCUREȘTI

I U L I E 1 9 2 4

CUPRINSUL

DUPĂ TREI ANI..... „Gândirea“ 401	Directiva valorilor maxime de St. Mateescu.....424
GLAS de Zaharia Stancu.....403	
IUBIRE de G. M. Ivanov.....404	CRONICA LITERARĂ
VEDENIA de Gib. I. Mihăescu.....405	Dece dorm capod'operele de V. Zaborovschi.....426
CÂND ASCUNDEAI ROMANELE	CRONICA ARTISTICĂ
de Eug. Titeanu.....415	Arta românească la Veneția de St. Popescu.....428
SULEIMANIE de Ion Pillat.....416	Sculptorul O. Han de O. W. Cisek 429
IDEI, OAMENI & FAPTE	DIN VECINII APROPIAȚI
Ecouri târzii ale unei polemici de Nichifor Crainic.....417	„Unchiul“ literaturii poloneze de G. M. Ivanov.....431
Gramofonul independent de Al. O. Teodoreanu.....419	

ILUSTRĂȚII:

Coperta: O. Han: Isus și Magdalena.
Supliment: O. Han: Sărutul, Maternitatea, Bustul d-lui Proi. N. Iorga, Dante,
Eden, Bustul poetului Vlăduț, Domnișoara Iulia.
Desene în interior de Demian.

ABONAMENTE: 1 AN, 200 LEI; 6 LUNI, 100 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITĂȚI,
300 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 350 LEI ANUAL. — INSERTII ȘI RECLAME SE FAC
LA ADMINISTRAȚIA REVISTEI ȘI LA TOATE AGENȚIILE DE PUBLICITATE
ADMINISTRAȚIA: FUNDAȚIA CULTURALĂ PRINCIPELE CAROL
STR. DR. KALINDERU No. 10, BUCUREȘTI

E X E M-
P L A R U L
L E I 15.—

GÂNDIREA

E X E M-
P L A R U L
L E I 15.—

CULTURA NAȚIONALĂ

SOC. ANONIMĂ DE EDITURĂ

CAPITAL SOCIAL LEI 50.000.000

SEDIUL CENTRAL
BUCUREȘTI
STRADA PARIS No. 1

SEDIUL CENTRAL
BUCUREȘTI
STRADA PARIS No. 1

TELEFON No. 57/62 / ADRESA TELEGRAFICĂ „CULTROM”

COLECȚIA INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN

DOCTRINELE PARTIDELOR POLITICE

I. N. ANGHELESCU: Solidarismul social-economic; I. G. DUCA: Doctrina liberală; M. DJUVARA: Evoluție și revoluție; D. GUSTI: Partidul politic; N. IORGA: Doctrina naționalistă; N. IONESCU: Sindicalismul; G. KISS: Minoritățile ungare; V. MADGEARU: Doctrina țărănistă; M. MANOILESCU: Neoliberalismul; AL. MARGHILOMAN: Doctrina conservatoare; ILIE MOSCOVICI: Lupta de clasă; N. PETRESCU: Anarhismul; M. POPOVICI: Solidarismul politic; C. RĂDULESCU-MOTRU: Concepția conservatoare și progresul; H. O. ROTH: Minoritățile germane; I. RĂDUCANU: Socialismul de Stat; ȘERBAN VOINEA: Marxismul; G. TAȘCĂ: Liberalismul economic; ANIBAL TEODORESCU: Solidarismul juridic

COLECȚIA ACTUALITĂȚI

LEI 25

A. CORTEANU

LEI 25

SCHIȚE POLITICE ȘI ECONOMICE

Noua constituție. — Problema reparațiilor. — Țărăniștii. — Numerus clausus. Criza partidului liberal. — Greva funcționarilor. — Confederația dunăreană. Criza economică și financiară. — Misticismul economic. — Etc.

PUBLICAȚIILE ACADEMIEI ROMÂNE

OCTAVIAN GOGA: Gh. Coșbuc	18 Lei
D. GUSTI: Ființa și menirea Academiilor	15 „
ANDREI RĂDULESCU: Cultura juridică	18 „
M. SADOVEANU: Poezia populară	12 „
N. IORGA: Ernest Renan	5 „
Z. PĂCLIȘANU: Luptele politice ale Românilor ardeleni	28 „

EXEMPLARUL 15 LEI